

(ed. P. Wendland, post R. Khazarzar)

Philonis Alexandrini opera quae supersunt, vol. 2.

Berlin: Reimer, 1897 (repr. De Gruyter, 1962), pp. 95–132.

Περί γεωργίας

1. «Καὶ ἤρξατο Νῶε ἄνθρωπος γεωργὸς γῆς εἶναι, καὶ ἐφύτευσεν ἀμπελῶνα, καὶ ἔπιε ἰ τοῦ οἴνου, καὶ ἐμεθύσθη ἐν τῷ οἴκῳ αὐτοῦ» (Gen. 9, 20. 21). οἱ μὲν πολλοὶ τῶν ἀνθρώπων τὰς φύσεις τῶν πραγμάτων οὐκ εἰδότες καὶ περὶ τὴν τῶν ὀνομάτων θέσιν ἐξ ἀνάγκης ἀμαρτάνουσι· τοῖς μὲν γὰρ ὡσπερ ἐξ ἀνατομῆς περινοηθεῖσι κύριαι προσρήσεις ἔπονται, τοῖς δ' ὑποσυγκεχυμένοις οὐ σφόδρα ἠκριβωμένοι.

2. Μωυσῆς δὲ κατὰ πολλὴν περιουσίαν τῆς ἐν τοῖς πράγμασιν ἐπιστήμης ὀνόμασιν εὐθυβολωτάτοις καὶ ἐμφαντικωτάτοις εἴωθε χρῆσθαι. πολλαχοῦ μὲν οὖν τῆς νομοθεσίας τὴν ὑπόσχεσιν ἐπαληθεύουσαν εὐρήσομεν, οὐχ ἠκιστα δὲ κἀν τῷ προτεθέντι κεφαλαίῳ, καθ' ὃ γεωργὸς ὁ δίκαιος Νῶε εἰσάγεται.

3. τίνι γὰρ τῶν προχειροτέρων οὐκ ἂν δόξειε τὰ αὐτὰ εἶναι γεωργία τε καὶ γῆς ἐργασία, καίτοι πρὸς ἀλήθειαν οὐ μόνον οὐκ ὄντα τὰ αὐτά, ἀλλὰ καὶ λίαν ἀπηρητημένα, ὡς ἀντιστατεῖν καὶ διαμάχεσθαι;

4. δύναται μὲν γὰρ τις καὶ ἄνευ ἐπιστήμης περὶ τὴν γῆς ἐπιμέλειαν πονεῖσθαι, γεωργὸς δὲ τὸ μὴ ἰδιώτης ἀλλ' ἔμπειρος εἶναι καὶ τῷ ὀνόματι πεπίστωται, ὅπερ ἐκ τῆς γεωργικῆς τέχνης, ἧς φερώνυμός ἐστιν, εὐρηται. 5. πρὸς δὲ τούτῳ κἀκεῖνο λογιστέον, ὅτι ὁ μὲν γῆς ἰ ἐργάτης πρὸς ἐν τέλος, τὸν μισθόν, ἀφορῶν – ἔμμισθος γὰρ ὡς ἐπίπαν οὗτος – οὐδεμίαν ἔχει φροντίδα τοῦ καλῶς ἐργάσασθαι, ὁ μὲντοι γεωργὸς πολλὰ ἂν ἐθελήσει καὶ τῶν ἰδίων εἰσφέρειν καὶ προσαναλίσκεν οἴκοθεν τι ὑπὲρ τοῦ καὶ τὸ χωρίον ὀνήσαι καὶ πρὸς μηδενὸς τῶν ἰδόντων μεμφθῆναι· βούλεται γὰρ οὐχ ἐτέρωθεν ποθεν, ἀλλ' ἐκ τῶν γεωργηθέντων εὐτοκίᾳ χρωμένων ἀνὰ πᾶν ἔτος τοὺς καρποὺς ἀναλαμβάνειν. 6. οὗτος τὰ μὲν ἄγρια τῶν δένδρων ἡμεροῦν, τὰ δ' ἡμερὰ ἐπιμελείαις συναύξειν, τὰ δ' ὑπὸ πλεοναζούσης τροφῆς κεχυμένα τομαῖς στέλλειν, τὰ δ' ἐσταλμένα καὶ πεπλημένα ἐπιφύσεων ἐκτάσει μηκύνειν, καὶ ὅσα μὲν εὐγενῆ πολυκληματοῦντα κατὰ γῆς τείνειν ἐν οὐ πᾶν βαθείαις τάφροις, ὅσα δὲ μὴ εὐκαρπα ἐτέρων εἰς τὸν πρὸς ταῖς ῥίζαις κορμὸν ἐνθέσει καὶ συμφυεστάτη ἐνώσει βελτιοῦν ἐθελήσει – καὶ γὰρ ἐπ' ἀνθρώπων τυγχάνει ταῦτόν, ὡς τοὺς θετοὺς παῖδας γένεσιν ἀλλοτριοῖς διὰ τὰς σφετέρας οἰκειουμένους ἀρετὰς παγίως ἐναρμόζεσθαι – 7. μυρία τοίνυν καὶ αὐτόπρεμνα ῥίζαις αὐταῖς ἀνασπάσας κατέβαλε τὰς εἰς εὐκαρπίαν <ἐκ>φύσεις ἐστερωμένα καὶ τοῖς φέρουσι μεγάλην ζημίαν ἐκ τοῦ παραπεφυτεῦσθαι πλησίον ἐνεγκόντα. τοιαύτη μὲν τίς ἐστιν ἢ περὶ τὰ βλαστάνοντα ἐκ γῆς φυτὰ τέχνη, τὴν δὲ ψυχῆς γεωργικὴν ἐν μέρει πάλιν ἐπισκεψώμεθα.

8. Πρῶτον μὲν τοίνυν σπείρειν ἢ φυτεῦν ἄγονον οὐδὲν ἐπιτηδεύει, πάντα δ' ἡμερὰ καὶ καρποτόκα φόρους ἐτησίους οἶσοντα τῷ ἡγεμόνι ἀνθρώπων· τοῦτον γὰρ ἄρχοντα ἢ φύσις δένδρων τε καὶ ζώων τῶν ἄλλων ὅσα θνητὰ ἅπαξ ἀπάντων ἀνέδειξεν. 9. ἄνθρωπος δὲ ὁ ἐν ἐκάστῳ ἡμῶν τίς ἂν εἴη πλὴν ὁ νοῦς, ὃς τὰς ἀπὸ τῶν σπαρέντων καὶ φυτευθέντων ὠφελείας εἴωθε καρποῦσθαι; ἐπεὶ δὲ νηπίοις μὲν ἐστὶ γάλα τροφή, τελείοις δὲ τὰ ἐκ πυρῶν πέμματα, καὶ ψυχῆς γαλακτώδεις μὲν ἂν εἶεν τροφαὶ κατὰ τὴν παιδικὴν ἡλικίαν τὰ τῆς ἐγκυκλίου μουσικῆς προπαιδεύματα, τελειαὶ δὲ καὶ ἀνδράσιν ἐμπροπείαι αἱ διὰ φρονήσεως καὶ σωφροσύνης καὶ ἀπάσης ἀρετῆς ὑψηλήσεις· ταῦτα γὰρ σπαρέντα καὶ φυτευθέντα ἐν διανοίᾳ καρποὺς ὠφελιμωτάτους οἶσει, καλὰς καὶ ἐπαινετὰς πράξεις. 10. διὰ ταύτης τῆς γεωργικῆς καὶ ὅσα παθῶν ἢ κακιῶν δένδρα ἀναβλαστόντα εἰς ὕψος ἐξήρθη φθοροποιοὺς φέροντα καρποὺς, ὑποτεμνόμενα καθαίρεται, ἰ ὡς μὴδὲ βραχὺ τι λείψανον ἐαθῆναι, ἀφ' οὗ νέαι βλάσται πάλιν ἀμαρτημάτων ἀναδραμοῦνται. 11. κἀν εἴ τινα μὲντοι δένδρα εἴη μὴτ' ὠφελίμων μὴτ' αὐ βλαβερῶν καρπῶν οἰστικά, ταῦτα ἐκκόψει μὲν, οὐ μὴν ἐάσει γε ἀφανισθῆναι, κατατάξει δ' αὐτὰ εἰς ἐναρμόνιον χρῆσιν ἢ βαλλομένη χάρακας καὶ σταυροὺς ἐν κύκλῳ στρατοπέδου ἢ φραγμὸν πόλεως, ἵνα ἀντὶ τείχους ἦ. 12. λέγει γὰρ· «πᾶν ὃ οὐ καρπόβρωτόν ἐστιν, ἐκκόψεις καὶ ποιήσεις χαράκωσιν ἐπὶ τὴν πόλιν, ἣτις ποιήσει πρὸς σὲ τὸν πόλεμον» (Deut. 20, 20). ταῦτα δ' εἰκάζεται τὰ δένδρα ταῖς περὶ λόγους δυνάμεσι θεωρίαν ψιλήν ἐχούσαις. 13. ἐν αἷς θετέον ἰατρολογίαν ἀπεξευγμένην ἐργῶν, δι' ὧν τοὺς κάμνοντας εἰκὸς ἐστὶ σῶζεσθαι, καὶ ῥητορικῆς τὸ συνηγορικὸν καὶ ἔμμισθον εἶδος οὐ περὶ τὴν εὐρεσιν τοῦ δικαίου πραγματευόμενον, ἀλλὰ περὶ τὴν δι' ἀπάτης πειθῶ τῶν ἀκουόντων, ἔτι μὲντοι καὶ διαλεκτικῆς καὶ γεωμετρίας ὅσα εἰς μὲν ἐπανόρθωσιν ἠθους οὐδὲν συνεργεῖ, παραθήγει δὲ τὸν νοῦν

οὐκ ἔωντα ἀμβλεία χρῆσθαι τῇ πρὸς ἕκαστα τῶν ἀπορουμένων προσβολῇ, τομαῖς δὲ αἰεὶ καὶ διαστολαῖς χρῆσθαι, ὡς τὴν ἐκάστου πράγματος ιδιότητα κοινῶν διαζευγνύναι ποιότητων. **14.** τὸν γοῦν κατὰ φιλοσοφίαν λόγον τρίδυμον ὄντα τοὺς παλαιοὺς ἀγρῶ φασιν ἀπεικάσαι, τὸ μὲν φυσικὸν αὐτοῦ δένδροις καὶ φυτοῖς παραβάλλοντας, τὸ δ' ἠθικὸν καρποῖς, ὧν ἔνεκα καὶ τὰ φυτὰ, τὸ δ' αὖ λογικὸν φραγμῶ καὶ περιβόλῳ. **15.** καθάπερ γὰρ τὸ περικείμενον τεῖχος ὁπώρας καὶ φυτῶν τῶν κατὰ τὸν ἀγρὸν ἔστι φυλακτήριον τοὺς ἐπὶ τῷ σίνεσθαι παρεισφθείρεσθαι βουλομένους ἀνεῖργον, τὸν αὐτὸν τρόπον τὸ λογικὸν μέρος φιλοσοφίας φρουρὰ τίς ἐστὶν ὀχυρωτάτη τῶν δυεῖν ἐκείνων, ἠθικοῦ τε καὶ φυσικοῦ. **16.** τὰς γὰρ διπλᾶς καὶ ἀμφιβόλους ὅταν ἐξαπλοῖ λέξεις καὶ τὰς διὰ τῶν σοφισμάτων πιθανότητος ἐπιλύη καὶ τὴν εὐπαράγωγον ἀπάτην, μέγιστον ψυχῆς δέλεαρ καὶ ἐπιζήμιον, ἀναιρῆ διὰ λόγων ἐμφαντικωτάτων καὶ ἀποδείξεων ἀνενδοιάστων, ὥσπερ κηρὸν λελειασμένον τὸν νοῦν ἀπεργάζεται ἔτοιμον δέχεσθαι τοὺς τε φυσιολογίας καὶ τοὺς ἠθοποιίας ἀσινεῖς καὶ πάνυ δοκίμους χαρακτήρας. **17.** ταῦτ' οὖν ἢ ψυχῆς ἐπαγγελλομένη γεωργικὴ προκηρύττει τὰ ἀφροσύνης δένδρα καὶ ἀκολασίας ἀδικίας τε καὶ δειλίας πάντ' ἐκκόψω, ἐκτεμῶ καὶ τὰ ἡδονῆς καὶ ἐπιθυμίας ὀργῆς τε καὶ θυμοῦ καὶ τῶν παραπλησιῶν παθῶν, κὰν ἄχρη οὐρανοῦ μηκύνηται, τὰ φυτὰ, ἐπικαύσω καὶ τὰς ῥίζας αὐτῶν ἐφιεῖσ' ἄχρι τῶν ὑστάτων τῆς γῆς φλογὸς ῥιπῆν, ὡς μηδὲν ἰ μέρος ἀλλὰ μηδ' ἴχνος ἢ σκιὰν ὑπολειφθῆναι τὸ παράπαν. **18.** ἀνελῶ μὲν δὴ ταῦτα, φυτεύσω δὲ ταῖς μὲν ἐν ἡλικίᾳ παιδικῆ ψυχᾷς μοσχεύματα, ὧν ὁ καρπὸς αὐτὰς τιθηνήσεται – ἔστι δὲ ταῦτα ἢ τοῦ γράφειν καὶ ἀναγινώσκειν εὐτρόχως ἐπιτήδευσις, ἢ τῶν παρὰ σοφοῖς ποιηταῖς ἀκριβῆς ἔρευνα, γεωμετρία καὶ ἢ περὶ τοὺς ῥητορικοὺς λόγους μελέτη καὶ ἢ σύμψασα τῆς ἐγκυκλίου παιδείας μουσική, – ταῖς δὲ νεανιευομέναις καὶ ἀνδρουμέναις ἤδη τὰ ἀμείνω καὶ τελεώτερα, τὸ φρονήσεως φυτὸν, τὸ ἀνδρείας, τὸ σωφροσύνης, τὸ δικαιοσύνης, τὸ ἀρετῆς ἀπάσης. **19.** ἂν μέντοι τι καὶ τῶν τῆς ἀγρίας λεγομένης ὕλης ἐδώδιμον μὲν μὴ φέρη καρπὸν, δύνηται δὲ ἐδώδιμος φραγμὸς εἶναι καὶ φυλακτήριον, καὶ τοῦτο ταμιεύσομαι, οὐ δι' ἑαυτό, ἀλλ' ὅτι ὑπηρετεῖν ἀναγκαῖόν καὶ χρησίμω σφόδρα πέφυκε. **20.** διὰ τοῦτο ὁ πάνσοφος Μωσῆς τῷ μὲν δικαίῳ τὴν τῆς ψυχῆς γεωργικὴν ὡς ἑναρμόνιον καὶ ἐπιβάλλουσιν τέχνην ἀνατίθησι λέγων «ἤρξατο Νῶε ἄνθρωπος εἶναι γεωργός», τῷ δὲ ἀδικῶ τὴν ἀνεὺ ἐπιστήμης φέρουσιν ἄχθη βαρύτερα γῆς ἐργασίαν. **21.** «Κάιν» γὰρ φησὶν «ἦν ἐργαζόμενος τὴν γῆν» (Gen. 4, 2), καὶ μικρὸν ὕστερον, ἠνίκα τὸ ἐπὶ τῇ ἀδελφοκτονίᾳ ἄγος ἐργασάμενος καταφωρᾶται, λέγεται: «ἐπικατάρατος σὺ ἀπὸ τῆς γῆς, ἢ ἔχανε τὸ στόμα αὐτῆς δέξασθαι τὸ αἷμα τοῦ ἀδελφοῦ σου ἐκ τῆς χειρὸς σου, ἢ ἐργᾶ τὴν γῆν, καὶ οὐ προσθήσει τὴν ἰσχὺν αὐτῆς δοῦναί σοι» (Gen. 4, 11. 12). **22.** πῶς οὖν ἂν τις περιφανέστερον ἐπιδείξει δύναιτο, ὅτι γῆς ἐργάτην ἀλλ' οὐ γεωργὸν ὁ νομοθέτης νομίζει τὸν φαῦλον, ἢ τὸν τρόπον τοῦτον; οὐ μὴν ὑποληπτέον ἢ περὶ ἀνθρώπου χερσὶ καὶ ποσὶ καὶ τῇ ἄλλῃ δυνάμει τοῦ σώματος ἐνεργεῖν ἱκανοῦ ἢ περὶ γῆς ὀρεινῆς καὶ πεδιάδος εἶναι τὸν λόγον, ἀλλὰ περὶ τῶν καθ' ἕκαστον ἡμῶν δυνάμεων τὴν γὰρ τοῦ φαύλου ψυχὴν περὶ οὐδὲν ἄλλο πραγματεῦσθαι συμβέβηκεν ἢ τὸ γήινον σῶμα καὶ τὰς τοῦ σώματος ἀπάσας ἡδονάς. **23.** ὁ γοῦν πολὺς ὄμιλος ἀνθρώπων τὰ γῆς ἐπιῶν κλίματα καὶ ἄχρι τῶν περάτων φθάνων αὐτῆς καὶ τὰ πελάγη περαιούμενος καὶ τὰ ἐν μυχοῖς θαλάττης ἀναζητῶν καὶ μηδὲν μέρος ἔων τοῦ παντὸς ἀδιερεύνητον αἰεὶ καὶ πανταχοῦ πορίζει ταῦτα, δι' ὧν ἡδονὴν συναυξήσει. **24.** καθάπερ γὰρ οἱ ἀλιευόμενοι δίκτυα καθιᾶσιν ἔστιν ὅτε μήκιστα πολλὴν ἐν κύκλῳ περιβαλλόμενοι θάλατταν, ἴν' ὡς πλείστους ἐντὸς ληφθέντας ἀρκύων οἷα τειχήρεις γεγονότας ἰχθύας συλλάβωσι, τὸν αὐτὸν τρόπον ἢ πλείστη μοῖρα ἀνθρώπων οὐκ ἐπὶ μέρος θαλάττης μόνον, ἰ ἀλλ' ἐφ' ἅπασαν τὴν ὕδατος καὶ γῆς καὶ ἀέρος φύσιν τὰ πάντα γρά, ὡς οἱ ποιηταὶ πού φασι, λῖνα τείνας' ἅπαντα πανταχόθεν δι' ἡδονῆς ἀπόλαυσίν τε καὶ χρῆσιν ἀγκιστρεύεται. **25.** καὶ γὰρ γῆν μεταλλεύουσι καὶ τὰ πελάγη διαβαίνουσι καὶ τᾶλλα πάντα ὅσα εἰρήνης καὶ πολέμου ἔργα δρῶσιν, ὕλας ἀφθόνους ὡς βασιλίδι ἡδονῆς πορίζοντες, οἱ γεωργίας μὲν ἀμύητοι ψυχικῆς, ἢ σπεύρουσα καὶ φυτεύουσα τὰς ἀρετὰς καρπὸν δρέπεται τὸν εὐδαίμονα βίον ἀπ' αὐτῶν, ἐργασάμενοι δὲ καὶ μεθοδεύοντες τὰ φίλα τῇ σαρκὶ καὶ τὸν σύνθετον χοῦν, τὸν πεπλασμένον ἀνδριάντα, τὸν ψυχῆς ἔγγιστα οἶκον, ὃν ἀπὸ γενέσεως ἄχρι τελευτῆς, ἄχθος τοσοῦτον, οὐκ ἀποτίθεται νεκροφοροῦσα, μετὰ σπουδῆς τῆς πάσης οἰκειούμενοι. **26.** Ὡς μὲν οὖν γεωργίας ἐργασία γῆς καὶ γεωργοῦ γῆς ἐργάτης διαφέρουσιν, εἰρηται. σκεπτέον δὲ, μὴ καὶ ἄλλαι τινές εἰσιν ἰδέαι συγγενεῖς τῶν εἰρημένων, διὰ τὴν ἐν τοῖς ὀνόμασι κοινωσίαν ἐπικρύπτουσαι τὰς ἐν τοῖς πράγμασι διαφορὰς: εἰσὶ δὲ γε ἄς ἀναζητοῦντες εὐρομεν διτταί, περὶ ὧν τὰ προσήκοντα, ἐὰν οἶόν τε ἦ, λέξομεν. **27.** αὐτίκα τοίνυν ὡς γεωργὸν καὶ γῆς ἐργάτην δόξαντας ἀδιαφορεῖν ἀλλήλων εὐρομεν ἐν τοῖς κατὰ διάνοιαν ἀλληγοροῦντες μακρῶ διεστηκότας, οὕτως ποιμένα καὶ κτηνοτρόφον μέμνηται γὰρ ποτὲ μὲν κτηνοτροφίας ποτὲ δ' αὖ ποιμενικῆς ὁ νομοθέτης. **28.** καὶ οἱ γε μὴ λῖαν

ἠκριβωμένοι τάχα που τῆς αὐτῆς ἐπιτηδεύσεως συνωνυμούσας ὑπολήφονται προσρήσεις εἶναι, εἰσὶ δέ γε πραγμάτων διαφερόντων ἐν ταῖς δι' ὑπονοιῶν ἀποδόσεις· **29.** καὶ γὰρ εἰ τοῖς θρεμμάτων προεστηκόσιν ἀμφοτέρω ἐπιφημίζουσιν ἔθος κτηνοτρόφων καὶ ποιμένων ὀνόματα, ἀλλ' οὐ γὰρ τῶ τῆν ψυχῆς ἀγέλην ἐπιτετραμμένω λογισμῶ· φαῦλος μὲν γὰρ ὢν ὁ ἀγελάρχης οὗτος καλεῖται κτηνοτρόφος, ἀγαθὸς δὲ καὶ σπουδαῖος ὀνομάζεται ποιμῆν. ὃν δὲ τρόπον, ἐπιδείξομεν αὐτίκα· **30.** ἡ φύσις ἡμῶν ἐκάστῳ κτήνῃ συγγεγέννηκε, τῆς ψυχῆς ὥσπερ ἀπὸ μιᾶς ῥίζης ἔρνη διττὰ ἀναβλαστούσης, ὢν τὸ μὲν ἄτμητον ὅλον δι' ὅλων ἐαθὲν ἐπεφημίσθη νοῦς, τὸ δ' ἔξαχῆ σχισθὲν εἰς ἑπτὰ φύσεις πέντε τῶν αἰσθήσεων καὶ δυεῖν ἄλλων ὀργάνων, φωνητηρίου τε καὶ γονίμου. **31.** αὕτη δὲ πᾶσα ἡ πληθὺς ἄλογος οὐσα κτήνεσιν ἀπεικάζεται, πληθὺ δὲ νόμῳ φύσεως ἡγεμόνος ἐξ ἀνάγκης δεῖ. ἐπειδὴν μὲν οὖν ἀπειρος ἀρχῆς ἅμα καὶ ἰ πλούσιος ἐξαναστάς ἄρχοντα ἑαυτὸν ἀποφήνη, μυρίων αἴτιος κακῶν γίνεται τοῖς θρέμμασιν· **32.** αὐτὸς μὲν γὰρ ἄφθονα παρέχει τὰ ἐπιτήδεια, τὰ δὲ ἀμέτρως ἐμφορούμενα ὑπὸ πλεοναζούσης τροφῆς ἐξυβρίζει – κόρου γὰρ ὕβρις ἔγγονον γνήσιον, – ἐξυβρίζοντα μέντοι σκιρτᾶ καὶ ἀφηνιάζει καὶ κατὰ μέρος σκιδνάμενα διαλύει τὸ τῆς ἀγέλης συντεταγμένον στίφος. **33.** ὁ δὲ τέως ἡγεμὼν καταλειφθεὶς ὑπὸ τῶν ἀρχομένων ἰδιώτης ἀνεφάνη, καὶ ἐπιτρέχει μὲν σπουδάζων, εἰ τι δύναιτο συλλαβεῖν ἐξ ὑπαρχῆς καὶ ὑπαγαγέσθαι· ὅταν δὲ ἀδυνατῆ, στένει καὶ κλαίει τὴν ἰδίαν κακίζων εὐχέρειαν καὶ ἑαυτὸν τῶν συμβεβηκότων αἰτιώμενος. **34.** τοῦτον δὴ τὸν τρόπον καὶ τὰ τῶν αἰσθήσεων θρέμματα, ἐπειδὴν ὁ νοῦς ὑπτίως καὶ ῥαθύμως ἔχη, τῆς τῶν αἰσθητῶν ἀπλήστως ἐμφορούμενα ἀφθονίας ἀπαυχενίζει τε καὶ σκιρτᾶ καὶ πλημμελῶς ὄπη τύχοι φέρεται, καὶ ὀφθαλμοὶ πρὸς πάντα ἀναπεπταμένοι τὰ ὀρατά, καὶ ἂ μὴ θέμις ὄραν, ἐξώκειλαν, καὶ ἀκοαὶ πάσας φωνὰς παραδεχόμεναι καὶ μηδέποτε πληρούμεναι, διψῶσαι δὲ ἀεὶ περιεργίας καὶ φιλοπραγμοσύνης, ἔστι δὲ ὅπου καὶ ἀνελευθέρου χλεύης ἐκπεφοιτήκασιν. **35.** ἐπεὶ πόθεν ἄλλοθεν τὰ πανταχοῦ τῆς οἰκουμένης θέατρα νομίζομεν ἀμυθήτων μυριάδων ἀνὰ πᾶσαν ἡμέραν πληροῦσθαι; οἱ γὰρ ἀκουσμάτων καὶ θεαμάτων ἤττους καὶ ὤτα καὶ ὀφθαλμοὺς χωρὶς ἡνῶν ἔασαντες φέρεσθαι καὶ κιθαριστὰς καὶ κιθαρωδοὺς καὶ πᾶσαν τὴν κεκλασμένην καὶ ἀνανδρον μουσικὴν περιέποντες, ἔτι δὲ ὀρχηστὰς καὶ τοὺς ἄλλους μίμους ἀποδεχόμενοι, ὅτι σχέσεις καὶ κινήσεις ἐκτεθηλυμμένας ἴσχονται καὶ κινούνται, τὸν ἐπὶ σκηνῆς ἀεὶ πόλεμον συγκροτοῦσι μήτε τῆς τῶν ἰδίων μήτε τῆς τῶν κοινῶν ἐπανορθώσεως πεφροντικότες, ἀλλὰ τὸν ἑαυτῶν οἱ δυστυχεῖς διὰ τε ὀφθαλμῶν καὶ ὠτῶν ἀνατρέποντες βίον. **36.** ἄλλοι δὲ εἰσὶν οἱ τούτων ἀθλιώτεροι καὶ κακοδαιμονέστεροι, οἱ τὴν γεῦσιν ὥσπερ ἐκ δεσμῶν ἔλυσαν· ἡ δὲ πρὸς πᾶσαν σιτίων τε καὶ ποτῶν <ἀπόλαυσιν> ἄφетος εὐθύς ὀρμήσασα τὰ τε ἤδη εὐτρεπισθέντα ἐπιλέγεται καὶ πείναν ἀληκτον καὶ ἀπληστον ἴσχει τῶν ἀπόντων, ὡς, κὰν αἰ τῆς γαστρὸς ἀποπληρωθῶσι δεξαμεναί, σπαργῶσαν ἔτι καὶ μαιμῶσαν τὴν ἀεὶ κενὴν ἐπιθυμίαν περιβλέπεσθαι καὶ περιφοιτᾶν, μή τί που παροραθὲν λείψανον ἀφείται, ἵνα καὶ τοῦτο παμφάγου πυρὸς δίκην ἐπιλιχμήσῃται. **37.** γαστριμαργία τοίνυν ἡ ὀπαδὸς ἐκ φύσεως ἀκολουθεῖ συνουσίας ἡδονῆς μανίαν ἔκτοπον καὶ οἴστρον ἀνεπίσχετον καὶ λύτταν ἀργαλεωτάτην ἐπιφέρουσα· ὅταν γὰρ ὑπὸ ὀσοφαγίας καὶ ἀκράτου καὶ πολλῆς ἰ μέθης ἄνθρωποι πιεσθῶσιν, οὐκέτι κρατεῖν ἑαυτῶν δύνανται, πρὸς δὲ τὰς ἐρωτικὰς μίξεις ἐπειγόμενοι κωμάζουσι καὶ θυραυλοῦσι, μέχρις ἂν τὸν πολὺν τοῦ πάθους ἀποχετευσάμενοι βρασμὸν ἡρεμήσῃ δυνηθῶσιν. **38.** οὐ χάριν καὶ ἡ φύσις ὡς ἔοικεν ὑπογάστρια τὰ συνουσίας ὄργανα ἐδημιούργησε, προλαβοῦσα ὅτι λιμῶ μὲν οὐ χαίρει, πλησμονῆ δὲ ἔπεται καὶ πρὸς τὰς ἰδίας ἐνεργείας ὑπανίσταται. **39.** τοὺς οὖν τοῖς θρέμμασι τούτοις ἐπιτρέποντας ἀθρόων ὢν ὀρέγονται πάντων ἐμφορεῖσθαι κτηνοτρόφους λεκτέον, ποιμένας δ' ἔμπαλιν ὅσοι τὰ τε ἀναγκαῖα καὶ αὐτὰ μόνα τὰ ἐπιτήδεια παρέχουσι περιτεμνόμενοι καὶ ἀποκόπτοντες τὴν περιττὴν καὶ ἀλυσιτελῆ πᾶσαν ἀφθονίαν, ἣτις ἀπορίας καὶ ἐνδείας οὐχ ἠκιστα βλάπτει, πρόνοιάν τε πολλὴν ἔχουσι τοῦ μὴ ἐξ ἀμελείας καὶ ῥαθυμίας νοσῆσαι τὴν ἀγέλην εὐχόμενοι μηδὲ τὰς ἔξωθεν εἰωθυίας κατασκήπτειν νόσους ἐπιγενέσθαι. **40.** στοχάζονται δὲ οὐδὲν ἤττον καὶ τοῦ μὴ διασπασθεῖσαν αὐτὴν σποράδην διασκεδασθῆναι, φόβον ἐπανατεινόμενοι τὸν σωφρονιστὴν τῶν λόγῳ μηδέποτε πειθομένων καὶ κολάσει χρώμενοι συνεχεῖ μετρία μὲν κατὰ τῶν ἰάσιμα νεωτερίζοντων, ἀφορητῶ δὲ κατὰ τῶν ἀνιάτα· τὸ γὰρ εἶναι δοκοῦν ἀπευκτὸν μέγιστον ἀγαθὸν ἀφραίνουσιν, ἢ κόλασις, ὥσπερ τοῖς τὰ σώματα κάμνουσιν αἱ ἰατρικαὶ ὕλαι. **41.** ταῦτα τὰ ἐπιτηδεύματα ποιμένων ἐστίν, οἱ τῶν σὺν ἡδονῆς βλαβερῶν τὰ μετὰ ἀηδίας προτιμῶσιν ὠφέλιμα. οὕτως γοῦν σεμνὸν καὶ λυσιτελὲς νενόμισται τὸ ποιμαίνειν, ὥστε τὸ μὲν ποιητικὸν γένος τοὺς βασιλέας ποιμένας λαῶν εἴωθε καλεῖν, ὁ δὲ νομοθέτης τοὺς σοφοὺς, οἱ μόνον πρὸς ἀλήθειαν βασιλεῖς εἰσὶν· ἄρχοντας γὰρ αὐτοὺς ὡς ἂν ποιμνῆς εἰσάγει τῆς ἀνθρώπων ἀπάντων ἀλόγου φορᾶς. **42.** διὰ τοῦτο καὶ τῶ τελειωθέντι ἐξ ἀσκήσεως Ἰακώβ τὴν ποιμενικὴν ἐπιστήμην

περιήψε· ποιμαίνει γὰρ οὗτος τὰ πρόβατα Λάβαν (Gen. 30, 36), τῆς τοῦ ἄφρονος ψυχῆς τὰ αἰσθητὰ μόνα καὶ φαινόμενα νομιζούσης ἀγαθὰ, χρώμασι καὶ σκιαῖς ἠπατημένης καὶ δεδουλωμένης· λευκασμὸς γὰρ ἐρμηνεύεται Λάβαν. **43.** καὶ Μωυσεὶ τῷ πανσόφῳ τὴν αὐτὴν τέχνην ἀνατίθησι· καὶ γὰρ οὗτος ποιμὴν ἀποδείκνυται διανοίας τῷ φον πρὸ ἀληθείας ἀσπαζομένης καὶ πρὸ τοῦ εἶναι τὸ δοκεῖν ἰ ἀποδεχομένης· περισσὸς γὰρ Ἰοθὸρ ἐρμηνεύεται, περιττὸν δὲ καὶ ἐπεισηγμένον ἀπλανεὶ βίῳ πρὸς ἀπάτην τῷ φος, ᾧ καὶ τὰ κατὰ πόλεις ἕτερα παρ' ἑτέροις, οὐ τὰ αὐτὰ δίκαια παρὰ πᾶσιν, ἔθος εἰσηγεῖσθαι τὰ κοινὰ τῆς φύσεως καὶ ἀκίνητα νόμιμα οὐδ' ὄναρ ἰδόντι· λέγεται γὰρ ὅτι «Μωυσῆς ἦν ποιμαίνων τὰ πρόβατα Ἰοθὸρ τοῦ ἱερέως Μαδιάμ» (Exod. 3, 1). **44.** ὁ δ' αὐτὸς οὗτος εὐχεται, μὴ ὡς ἀνεπιτρόπευτον ποιμῆν τὸν ὄχλον καὶ λεῶν ἅπαντα τῆς ψυχῆς ἀφεθῆναι, τυχεῖν δὲ ἀγαθοῦ ποιμένος ἐξάγοντος μὲν ἀπὸ τῶν ἀφροσύνης καὶ ἀδικίας καὶ πάσης κακίας δικτύων, εἰσάγοντος δὲ εἰς τὰ παιδείας καὶ τῆς ἄλλης ἀρετῆς δόγματα· «ἐπισκεψάσθω» γὰρ φησι «κύριος ὁ θεὸς τῶν πνευμάτων καὶ πάσης σαρκὸς ἄνθρωπον ἐπὶ τῆς συναγωγῆς ταύτης»· εἶτα ὀλίγα προσειπὼν ἐπιφέρει «καὶ οὐκ ἔσται ἡ συναγωγή κυρίου ὡσεὶ πρόβατα, οἷς οὐκ ἔστι ποιμὴν» (Num. 27, 16, 17). **45.** ἀλλ' οὐκ ἄξιον εὐχεσθαι μὴ χωρὶς ἐπιστάτου καὶ ἡγεμόνος ἐαθῆναι τὸ συγγενὲς καὶ συμφυὲς ἡμῶν ἐκάστῳ ποιμῆνιον, ὡς μὴ τῆς φαυλοτάτης τῶν κακοπολιτειῶν ὀχλοκρατίας, ἢ παρακόμμα τῆς ἀρίστης δημοκρατίας ἐστίν, ἀναπλησθέντες θορύβοις καὶ ταραχαῖς καὶ ἐμφυλίοις στάσεσιν αἰεὶ χρώμενοι διατελῶμεν; **46.** οὐ μὴν ἀναρχία μόνον ὀχλοκρατίαν τίκτουσα δεινόν, ἀλλ' ἢ καὶ παρανόμου καὶ βιαίου τινὸς ἐφ' ἡγεμονίαν ἐπανάστασις· τύραννος γὰρ ἐκ φύσεως ἐχθρὸς, πόλεων μὲν ἄνθρωπος, σώματος δὲ καὶ ψυχῆς καὶ τῶν καθ' ἑκάτερον πραγμάτων ὁ τὴν ἀκρόπολιν ἐπιτετειχικῶς ἐκάστῳ θηριωδέστατος νοῦς. **47.** ἀλυσιτελεῖς δὲ οὐχ αὐταὶ μόνον αἱ δεσποτεῖαι, ἀλλὰ καὶ τῶν λίαν ἐπιεικῶν ἀρχαί τε καὶ προστασίαι· χρηστότης γὰρ πρᾶγμα εὐκαταφρόνητον καὶ ἐκατέροις, ἄρχουσί τε καὶ ὑπηκόοις, βλαβερόν, τοῖς μὲν ἐκ τῆς τῶν ὑποτεταγμένων εἰς αὐτοὺς ὀλιγωρίας μὴδὲν μῆτε ἴδιον μῆτε κοινὸν ἐπανορθώσασθαι δυναμένοις, ἔστι δ' ὅτε καὶ τὰς ἡγεμονίας ἀναγκαζομένοις ἀποτίθεσθαι, τοῖς δὲ ἐκ συνεχοῦς τῆς πρὸς τοὺς ἄρχοντας ὀλιγωρίας πειθοῦς ἡμεληκόσι καὶ ἀδεῶς ἐπὶ μεγάλου κακοῦ κτήσει περιποιησαμένοις αὐθάδειαν. **48.** τούτους μὲν <οὖν> θρεμμάτων, ἐκείνους δὲ κτηνοτρόφων οὐδὲν νομιστέον διαφέρειν· οἱ μὲν γὰρ τρυφᾶν ἐν ἀφθόνοις ὑλαῖς ἀναπείθουσιν, οἱ δὲ τὸν κόρον ἀδυνατοῦντες φέρειν ἐξυβρίζουσι. χρῆ δὲ ὡσπερ αἰπόλον ἢ βουκόλον ἢ ποιμένα ἢ κοινῶς νομέα τὸν ἡμέτερον ἄρχειν νοῦν τὸ ἰ συμφέρον πρὸ τοῦ ἡδέος ἑαυτῷ τε καὶ τοῖς θρέμμασιν αἰρούμενον. **49.** ἢ δὲ τοῦ θεοῦ ἐπίσκεψις πρῶτον σχεδὸν καὶ μόνον αἴτιον τοῦ τὰ μέρη τῆς ψυχῆς μὴ ἀνεπιτρόπευτα ἀφεθῆναι, τυχεῖν δὲ ἀνυπαιτίου καὶ πάντα ἀγαθοῦ ποιμένος· οὐ κατασταθέντος ἀμήχανον τὴν σύνοδον τῆς διανοίας γενέσθαι σποράδα. ὑπὸ γὰρ μίαν καὶ τὴν αὐτὴν σύνταξιν ἐξ ἀνάγκης φανεῖται πρὸς τὴν ἐνὸς ἐπιστάσιαν ἀφορῶσα, ἐπεὶ τό γε πολλαῖς ὑπακούειν ἀρχαῖς ἀναγκάζεσθαι βαρύτερον ἄχθος. **50.** οὕτως μέντοι τὸ ποιμαίνειν ἐστὶν ἀγαθόν, ὥστε οὐ βασιλεῦσι μόνον καὶ σοφοῖς ἀνδράσι καὶ ψυχαῖς τέλεια κεκαθαρμέναις ἀλλὰ καὶ θεῷ τῷ πανηγεμόνι δικαίως ἀνατίθεται. τούτου δὲ ἐγγυητῆς οὐχ ὁ τυχὼν ἀλλὰ προφήτης ἐστίν, ᾧ καλὸν πιστεῦειν, ὁ τὰς ὑμνωδίας ἀναγράφας· λέγει γὰρ ὧδε· «κύριος ποιμαίνει με, καὶ οὐδὲν με ὑστερήσει» (Psalm. 22, 1). **51.** τοῦτο μέντοι τὸ ἄσμα παντὶ φιλοθέῳ μελετᾶν ἐμπρεπές, τῷ δὲ δὴ κόσμῳ καὶ διαφερόντως· καθάπερ γὰρ τινα ποιμῆν γῆν καὶ ὕδωρ καὶ ἀέρα καὶ πῦρ καὶ ὅσα ἐν τούτοις φυτὰ τε αὐτὰ καὶ ζῶα, τὰ μὲν θνητὰ τὰ δὲ θεία, ἔτι δὲ οὐρανοῦ φύσιν καὶ ἡλίου καὶ σελήνης περιόδους καὶ τῶν ἄλλων ἀστέρων τροπὰς τε αὐτὰ καὶ χορείας ἐναρμονίους ὁ ποιμὴν καὶ βασιλεὺς θεὸς ἄγει κατὰ δίκην καὶ νόμον, προστησάμενος τὸν ὀρθὸν αὐτοῦ λόγον καὶ πρωτόγονον υἱόν, ὃς τὴν ἐπιμέλειαν τῆς ἱεῤῃς ταύτης ἀγέλης οἶά τις μεγάλου βασιλέως ὑπαρχος διαδέξεται· καὶ γὰρ εἰρηταί που· «Ἴδου ἐγὼ εἰμι, ἀποστέλλω ἄγγελόν μου εἰς πρόσωπόν σου τοῦ φυλάξαι σε ἐν τῇ ὁδῷ» (Exod. 23, 20). **52.** λεγέτω τοίνυν καὶ ὁ κόσμος ἅπας, ἢ μεγίστη καὶ τελεωτάτη τοῦ ὄντος θεοῦ ποιμῆν· «κύριος ποιμαίνει με, καὶ οὐδὲν με ὑστερήσει». **53.** λεγέτω καὶ ἕκαστος τῶν ἐν μέρει τὸ αὐτὸ τοῦτο μὴ τῇ διὰ γλώττης καὶ στόματος ῥεοῦση φωνῇ πρὸς βραχείαν ἀέρος ἐξικνουμένη μοῖραν, ἀλλὰ τῇ τῆς διανοίας εὐρυνομένη καὶ τῶν τοῦ παντὸς ἀπτομένη περάτων· ἰ ἀμήχανον γὰρ τῶν ἐπιβαλλόντων ἔνδειαν εἶναι τινος ἐπιστατοῦντος θεοῦ πλήρη καὶ τέλεια τὰγαθὰ τοῖς οὖσιν ἅπασιν εἰωθότος χαρίζεσθαι. **54.** παγκάλῃ δὲ εἰς ὀσιότητα παραίνεσις ἢ διὰ τοῦ λεχθέντος ἄσματος· τῷ γὰρ ὄντι ὁ μὲν πάντα τὰ ἄλλα δοκῶν ἔχειν, τῇ δὲ ἐνὸς προστασία δυσχεραίνων, ἀτελής καὶ πένης· ἥτις δὲ ὑπὸ θεοῦ ποιμαίνεται ψυχὴ τὸ ἐν καὶ μόνον ἔχουσα, οὐ τὰ πάντα ἐκκρέμαται, ἀπροσδεῆς εἰκότως ἐστὶν ἄλλων, οὐ τυφλὸν πλοῦτον, βλέποντα δὲ καὶ σφόδρα ὀξυδορκοῦντα θαυμάζουσα. **55.** τούτου πάντες οἱ μαθηταὶ εἰς σύντονον καὶ δυσσπάλλακτον ἔρωτα ἦλθον, διὸ κτηνοτροφίαν γελάσαντες ἐξεπὸνησαν ποιμενικὴν ἐπιστήμην. **56.** τεκμήριον δέ· ὁ

τὴν περὶ σῶμα καὶ τὰς κενὰς δόξας ὑπόθεσιν αἰεὶ μελετῶν Ἰωσήφ, ἄρχειν μὲν καὶ ἐπιστατεῖν ἀλόγου φύσεως οὐκ ἐπιστάμενος – πρεσβύταις γὰρ ἔθος ἐπὶ τὰς ἀνυπευθύνους ἀρχὰς καλεῖσθαι, νέος δὲ ἐστὶν οὗτος αἰεὶ, κἂν τὸ χρόνου μήκει γῆρας ἐπιγινόμενον ἐνέγκηται, – τρέφειν δὲ εἰωθῶς καὶ συναύξειν ὑπολαμβάνει καὶ τοὺς φιλαρέτους πείσαι δυνήσεσθαι μεταβάλλειν ὡς αὐτόν, ἵνα τῶν ἀλόγων καὶ ἀψύχων περιεχόμενοι μηκέτ' ἐνευκαιρεῖν δύνωνται τοῖς λογικῆς ψυχῆς ἐπιτηδεύμασι. **57.** φησὶ γάρ· ἂν ὁ βασιλεὺς νοῦς τῆς σωματικῆς χώρας πυνθάνηται, τί τὸ ἔργον ὑμῶν, ἀποκρίνεσθε· ἄνδρες κτηνοτρόφοι ἐσμέν (Gen. 46, 33, 34). τοῦτο ἀκούσαντες κατὰ τὸ εἶκος δυσχεραίνουσιν, εἰ ἡγεμόνες ὄντες ὑπηκόων τάξιν ἔχειν ὁμολογήσουσιν. **58.** οἱ μὲν γὰρ τροφὰς ταῖς αἰσθήσεσι διὰ τῆς τῶν αἰσθητῶν ἀφθονίας εὐτρεπιζόμενοι δούλοι γίνονται τῶν τρεφομένων καθάπερ δεσποίναις οἰκέται φόρον τελοῦντες καθ' ἑκάστην ἡμέραν ἀναγκαῖον, ἄρχοντες δὲ οἱ τούτων ἐπιστατοῦντες καὶ τὰ περιττὰ τῆς εἰς ἀπλησίαν ὀρμῆς αὐτῶν ἐπιστομίζοντες. **59.** τὸ μὲν οὖν πρῶτον καίτοι τοῦ λεχθέντος οὐ καθ' ἡδονὴν ἀκούσαντες ἐχεμυθήσουσι περιττὸν ἡγούμενοι τὸ μὴ μαθησομένοις διαφορὰν κτηνοτροφίας καὶ ποιμενικῆς ὑψηλῆς εἶναι, αὐθις δὲ ὅταν ὁ περὶ τούτων ἀγὼν ἐνστή, διαγωνιοῦνται πάσῃ δυνάμει καί, πρὶν ἀνά κράτος ἐλεῖν, οὐκ ἀνήσουσι τὸ τῆς φύσεως ἐλευθέρων τε καὶ εὐγενῆς καὶ ἡγεμονικὸν τῶ ὄντι ἐπιδειξάμενοι πυνθανομένου γοῦν τοῦ βασιλέως «τί τὸ ἔργον ὑμῶν;» ἀποκρίνονται «ποιμένες ἐσμέν, καὶ οἱ πατέρες ἡμῶν» (Gen. 47, 3). **60.** εἴτ' οὐκ ἂν δόξαιεν ἐπὶ ποιμενικῆ τοσοῦτον αὐχεῖν, ὅσον οὐδὲ ἐπὶ τῶ τοσοῦτῳ κράτει τῆς ἀρχῆς ὁ προσομιλῶν αὐτοῖς βασιλεὺς; οἱ γὰρ οὐχ αὐτοῖς μόνοις τὴν προαίρεσιν τοῦ βίου τούτου μαρτυροῦσιν, ἀλλὰ καὶ τοῖς πατράσιν αὐτῶν, ὡς σπουδῆς καὶ ἐπιμελείας ἀπάσης ἰσχυροῦς ἀξίου. **61.** καίτοι γε, εἰ μὲν ἦν περὶ αἰγῶν ἢ προβάτων ἐπιμελείας ὁ λόγος, κἂν ἴσως ἡδέσθησαν ὁμολογεῖν ἀτιμίαν φυγόντες· ἄδοξα γὰρ καὶ ταπεινὰ τὰ τοιαῦτα παρὰ τοῖς ὄγκον μὲν εὐτυχίας τὸν ἄνευ φρονήσεως περιβεβλημένοις καὶ μάλιστα βασιλεῦσι νενόμισται. **62.** τὸ δὲ Αἰγυπτιακὸν ἐκ φύσεως καὶ διαφερόντως ἐστὶν ὑπέραυχον, ὅποτε μικρὰ τις αὐτὸ μόνον αὐρα καταπνεύσειεν εὐπραγίας, ὡς χλεύην καὶ πλατὺν γέλωτα ἡγεῖσθαι τὰς τῶν δημοτικωτέρων ἀνθρώπων περὶ βίον σπουδᾶς τε καὶ φιλοτιμίας. **63.** ἐπειδὴ δὲ περὶ τῶν ἐν ψυχῇ δυνάμεων λογικῶν τε αὐτῶν καὶ ἀλόγων πρόκειται σκοπεῖν, εἰκότως αὐχῆσουσιν οἱ πεπεισμένοι ὅτι δύνανται κρατεῖν τῶν ἀλόγων συμμάχοις χρώμενοι ταῖς λογικαῖς. **64.** ἐὰν μὲντοι τις βάσκανος καὶ φιλεγκλήμων αἰτιώμενος φάσκη· πῶς οὖν ποιμενικὴν τέχνην διαπονοῦντες καὶ τῆς συμφυοῦς ποιμνῆς ἐπιμέλειαν ἔχειν καὶ προστασίαν ἐπαγγελλόμενοι προσορμίσασθαι τῇ σώματι καὶ παθῶν χώρα διενόηθητε, Αἰγύπτῳ, ἀλλ' οὐχ ἔτέρωσε τὸν πλοῦν ἐποίησασθε; μετὰ παρησῆας αὐτῶν λεκτέον, ὅτι «παροικεῖν, οὐ κατοικεῖν ἤλθομεν» (Gen. 47, 4). **65.** τῶ γὰρ ὄντι πᾶσα ψυχὴ σοφοῦ πατρίδα μὲν οὐρανόν, ξένην δὲ γῆν ἔλαχε, καὶ νομίζει τὸν μὲν σοφίας οἶκον ἴδιον, τὸν δὲ σώματος ὀθνεῖον, ᾧ καὶ παρεπιδημεῖν οἶεται. **66.** οὐκοῦν ἐπειδὴ ὁ ἀγελάρχης νοῦς παραλαβὼν τὴν ψυχῆς ἀγέλην νόμῳ φύσεως διδασκάλῳ χρώμενος εὐτόνως ἀφηγηται, δόκιμον αὐτὴν καὶ σφόδρα ἐπαινετὴν ἀπεργάζεται, ὅταν δὲ παρανομία ῥαθύμως καὶ ἀνειμένως προσφερόμενος, ψεκτὴν. εἰκότως τοίνυν ὁ μὲν βασιλέως ὄνομα ὑποδύσεται ποιμὴν προσαγορευθεὶς, ὁ δ' ὄψαρτυτοῦ τινος ἢ σιτοπόνου κτηνοτρόφος ἐπιφημισθεὶς, εὐωχίαν καὶ θοίνην ἀδηφαγεῖν θρέμμασιν εἰωθόσιν εὐτρεπιζόμενος.

67. Ὅν δὴ τρόπον γεωργὸς μὲν ἐργάτου γῆς, ποιμὴν δὲ κτηνοτρόφου διενήνοχεν, οὐκ ἀμελῶς ἐπιδέδειχα. καὶ τρίτον δ' ἐστὶ συγγενεῖαν τινα ἔχον πρὸς τὰ λεχθέντα, περὶ οὗ νῦν ἐροῦμεν· ἵππεα τε γὰρ καὶ ἀναβάτην οὐ μόνον, ἀνθρώπων ἐποχούμενον ἐποχουμένου χρεμετιστικῶ ζῶμα μακρῶ διαφέρειν ἡγεῖται, ἀλλὰ καὶ λογισμὸν λογισμοῦ. **68.** ὁ μὲν τοίνυν ἄνευ τέχνης ἵππικῆς ἐπιβεβηκῶς λέγεται μὲν εἰκότως ἀναβάτης, ἐκδέδωκε δὲ ἑαυτὸν ἀλόγῳ καὶ σκιρτητικῶ θρέμματι, ὥσθ' ὅπῃ ἂν ἐκεῖνο χωρῆ ἰκεῖσε πάντως ἀναγκαῖον φέρεσθαι καὶ μὴ προῖδόμενον χάσμα γῆς ἢ βαθύν τινα βόθρον ὑπὸ τῆς ἐν τῷ δρόμῳ ῥύμης κατακρημνισθῆναι [συνηνέχθη] καὶ συγκαταποθῆναι τὸν φερόμενον. **69.** ὁ δ' ἵππεὺς πάλιν, ὅταν ἀνέρχεσθαι μέλλῃ, χαλινὸν ἐντίθησι κἄπειτ' ἐφαλλόμενος τῆς περιουχενίου χαίτης ἐνεῖληπται καὶ φέρεσθαι δοκῶν αὐτός, εἰ δεῖ τάληθές εἰπεῖν, ἄγει τὸ κομίζον τρόπον κυβερνήτου· καὶ γὰρ ἐκεῖνος ἄγεσθαι δοκῶν ὑπὸ νεῶς τῆς κυβερνωμένης ἄγει πρὸς ἀλήθειαν αὐτὴν καὶ ἐφ' οὗς ἐπιέγεται παραπέμπει λιμένας. **70.** ὅταν μὲν οὖν εὐηνίως προέρχεται, καταψήχει ὁ ἵππεὺς ὡς ἂν ἐπαινῶν τὸν ἵππον, ὅταν δὲ σὺν πλείονι ὀρμῇ πέραν ἐκφέρειται τοῦ μετρίου, μετὰ βίας εὐτόνως ἀναχαιτίζει, ὡς ὑπανεῖναι τοῦ τάχους· ἐὰν δὲ ἀπειθῶν ἐπιμένη, λαβὼν τοῦ χαλινοῦ ὅλον ἀντέσπασε καὶ ἀντιπεριήγαγεν αὐτοῦ τὸν αὐχένα, ὡς ἐξ ἀνάγκης στήναι. **71.** καὶ πρὸς σκιρτήσεις μὲν καὶ τοὺς συνεχεῖς ἀφηνιασμούς εἰσι μαστιγες καὶ μύωπες εὐτρεπεῖς καὶ τᾶλλ' ὅσα πωλοδάμναις ἵππων κατεσκεύασται κολαστήρια. καὶ θαυμαστὸν οὐδέν· ἀνιόντος γὰρ τοῦ ἵππεως καὶ ἵππικῆ τέχνης

συνανέρχεται, ὥστε δύο ὄντες καὶ ἐποχούμενοι καὶ ἐπιστήμονες εἰκότως ἐνὸς καὶ ὑποβεβλημένου καὶ ἀπαραδέκτου τέχνης ζῶου περιέσσονται. **72.** μεταβάς τοῖνυν ἀπὸ τῶν χρεμετιζόντων καὶ τῶν ἐποχουμένων αὐτοῖς τὴν σαυτοῦ ψυχὴν εἰ θέλεις ἐρεῦνησον· εὐρήσεις γὰρ ἐν τοῖς μέρεσιν αὐτῆς καὶ ἵππους καὶ ἠνίοχον καὶ ἀναβάτην, ὅσαπερ καὶ ἐν τοῖς ἐκτός. **73.** ἵπποι μὲν οὖν ἐπιθυμία καὶ θυμὸς εἰσιν, ὁ μὲν ἄρρην, ἡ δὲ θήλεια. διὰ τοῦθ' ὁ μὲν γαυριῶν ἄφетος εἶναι βούλεται καὶ ἐλεύθερος καὶ ἔστιν ὑψαύχην ὡς ἂν ἄρρην, ἡ δ' ἀνελεύθερος καὶ δουλοπρεπῆς καὶ πανουργία χαίρουσα οἰκόσιτος, οἰκοφθόρος· θήλεια γάρ. ἀναβάτης δὲ καὶ ἠνίοχος εἷς ὁ νοῦς· ἀλλ' ἠνίκα μὲν μετὰ φρονήσεως ἄνεισιν, ἠνίοχος, ὅποτε δὲ μετ' ἀφροσύνης, ἀναβάτης. **74.** ἄφρων μὲν οὖν ὑπὸ ἀμαθίας κρατεῖν ἀδυνατεῖ τῶν ἠνίων, αἱ δὲ τῶν χειρῶν ἀπορρῦσαι χαμαὶ πίπτουσι, τὰ δὲ ζῶα εὐθύς ἀφηνιάσαντα πλημμελῆ καὶ ἄτακτον ποιεῖται τὸν δρόμον. **75.** ὁ δ' ἐπιβεβηκὼς οὐδενὸς ἐνελημμένος, ὑφ' οὗ στηριχθήσεται, πίπτει, περιδρῦπτόμενος δὲ γόνυ καὶ χεῖρας καὶ πρόσωπα μέγала κλαίει τὴν ἰδίαν κακοπραγίαν ὁ δέιλαιος, πολλάκις δὲ καὶ τὰς βάσεις πρὸς τὸν δίφρον ἐξημμένος ἀνατραπείς ὑπτίος ἐπὶ νῶτα ἰ ἀπηώρηται καὶ ἐν ἀρματροχαιῖς αὐταῖς κεφαλὴν τε καὶ αὐχένα καὶ ὤμους ἀμφοτέρους περιθραύεται κατασυρόμενος, εἴθ' ὧδε κάκεισε φορούμενος καὶ πᾶσι τοῖς ἐν ποσὶ προσαραττόμενος οἰκτρότατον ὑπομένει θάνατον. **76.** τῷ μὲν δὴ τοιοῦτον ἀποβαίνει τὸ τέλος, τὸ δὲ ὄχημα ἀνακουφιζόμενον καὶ ἐξαλλόμενον μετὰ βίας, ὅταν ἐπὶ γῆν παλίσσῃ ἐνεχθῆ, ῥᾶστα κατάγνυται, ὡς μηκέτ' αὐθὶς ἀρμοσθῆναι καὶ παγῆναι δύνασθαι· τὰ δὲ ζῶα πάντων τῶν συνεχόντων ἀφειμένα παρακινεῖται καὶ οἰστρᾶ καὶ οὐ παύεται φερόμενα, πρὶν ὑποσκελισθέντα πεσεῖν ἢ κατὰ τινος ἐνεχθέντα κρημνοῦ βαθέος παραπολέσθαι. **77.** τοῦτον οὖν ἔοικε τὸν τρόπον αὐτοῖς ἐπιβάταις τὸ τῆς ψυχῆς ὄχημα σύμπαν διαφθείρεσθαι πλημμελῆσαν τὴν ἠνίοχσιν. τοὺς δὴ τοιούτους ἵππους καὶ τοὺς ἐποχουμένους ἄνευ τέχνης αὐτοῖς λυσιτελεῖς καθαιρεῖσθαι, ἵνα τὰ ἀρετῆς ἐγείρηται· πίπτουσης γὰρ ἀφροσύνης ἀνάγκη φρόνησιν ὑπανίστασθαι. **78.** διὰ τοῦτ' ἐν προτρεπτικοῖς Μωσῆς φησιν· «ἐὰν ἐξέλθῃς εἰς πόλεμον ἐπ' ἐχθρούς σου καὶ ἴδῃς ἵππον καὶ ἀναβάτην καὶ λαὸν πλείονα, οὐ φοβηθήσῃ, ὅτι κύριος ὁ θεὸς μετὰ σοῦ» (Deut. 20, 1)· θυμοῦ γὰρ καὶ ἐπιθυμίας καὶ συνόλως ἀπάντων παθῶν, πασῶν δὲ καὶ τῶν ἄλλων <κακιῶν> ἐποχουμένων ὡσπερ ἵπποις ἐκάστοις λογισμῶν, κἂν ἀμάχῳ ῥώμῃ κεχρησθῆναι νομίζωσιν, ἀλογητέον τοὺς ἔχοντας τὴν τοῦ μεγάλου βασιλέως θεοῦ δύναμιν ὑπερασπίζουσαν καὶ προαγωνιζομένην αἰεὶ καὶ πανταχοῦ. **79.** στρατὸς δὲ θεῖος αἱ ἀρεταὶ φιλοθέων ὑπέρμαχοι ψυχῶν, αἷς, ἐπειδὴν ἴδωσι τὸν ἀντίπαλον ἠττημένον, ἀρμόττει πάγκαλον καὶ πρεπωδέστατον ὕμνον ἄδειν τῷ νικηφόρῳ καὶ καλλινίκῳ θεῷ. δύο δὲ χοροί, ὁ μὲν τῆς ἀνδρονίτιδος, ὁ δὲ τῆς γυναικωνίτιδος ἐστίας, στάντες ἀντηχον καὶ ἀντίφωνον ἀναμέλψουσιν ἀρμονίαν. **80.** χρήσεται δ' ὁ μὲν τῶν ἀνδρῶν χορὸς ἡγεμόνι Μωυσεῖ, νῶ τελείῳ, ὁ δὲ τῶν Μαριάμ, αἰσθήσει κεκαθαρμένη (Exod. 15, 1. 20)· δίκαιον γὰρ καὶ νοητῶς καὶ αἰσθητῶς τοὺς εἰς τὸ θεῖον ὕμνους καὶ εὐδαιμονισμοὺς ἀνυπερθέτως ποιεῖσθαι καὶ τῶν ὀργάνων ἐμμελῶς κρούειν ἐκάτερον, τό τε νοῦ καὶ αἰσθήσεως, ἐπὶ τῇ τοῦ μόνου σωτήρος εὐχαριστία καὶ τιμῇ. **81.** τὴν γοῦν παράλιον ὠδὴν ἄδουσι μὲν πάντες ἄνδρες, οὐ μὴν τυφλῆ διανοίᾳ, ἀλλ' ὁξὺ καθορῶντες Μωυσέως ἐξάρχοντος, ἄδουσι δὲ καὶ γυναῖκες αἱ πρὸς ἀλήθειαν ἄρισται, τῷ τῆς ἀρετῆς ἐγγεγραμμένοι πολιτεύματι, Μαριάμ ἀφηγουμένης αὐταῖς. **82.** ὕμνος δὲ ὁ αὐτὸς ἀμφοτέροις ἄδεται τοῖς χοροῖς ἐπωδὸν ἔχων θαυμασιώτατον, ὃν ἐφῆμνεῖσθαι καλόν· ἔστι δὲ τοιοῦδε· «ἄσωμεν τῷ κυρίῳ, ἐνδόξως γὰρ ἰ δεδόξασται ἵππον καὶ ἀναβάτην ἔρριψεν εἰς θάλασσαν» (Exod. 15, 1. 21)· **83.** ἀμείνονα γὰρ καὶ τελειοτέραν οὐκ ἂν τις εὖροι σκοπῶν νίκην ἢ καθ' ἣν τὸ τετράπουν καὶ σκιρτητικὸν καὶ ὑπέραυχον ἠττηται παθῶν τε καὶ κακιῶν ἀλκιμώτατον στίφος – καὶ γὰρ κακίαι τῷ γένει τέτταρες καὶ πάθη ταύταις ἰσάριθμα, – πρὸς δὲ καὶ ὁ ἐπιβάτης αὐτῶν μισάρετος καὶ φιλοπαθῆς νοῦς καταπεσῶν οἴχεται, ὃς ἡδοναῖς καὶ ἐπιθυμίαις, ἀδικίαις τε καὶ πανουργίαις, ἔτι δὲ ἀρπαγαῖς καὶ πλεονεξίαις καὶ τοῖς παραπλησίοις θρέμμασιν ἐγεγῆθει. **84.** παγκάλως οὖν ὁ νομοθέτης ἐν ταῖς παραινέσεσιν ἐκδιδάσκει μὴδ' ἄρχοντα χειροτονεῖν ἵπποτρόφον, ἀνεπιτήδειον οἰόμενος εἶναι πρὸς ἡγεμονίαν πάνθ' ὃς ἂν περὶ ἡδονᾶς καὶ ἐπιθυμίας καὶ ἔρωτας ἀκαθέκτους μεμηνῶς οἷα ἀχαλίνωτος καὶ ἀφηνιαστῆς ἵππος οἰστρᾶ· λέγει γὰρ ὧδε· «οὐ δυνήσῃ καταστῆσαι ἐπὶ σεαυτὸν ἄνθρωπον ἀλλότριον, ὅτι οὐκ ἀδελφός σου ἔστι· διότι οὐ πληθυνεῖ ἑαυτῷ ἵππον, οὐδὲ μὴ ἀποστρέψῃ τὸν λαὸν εἰς Αἴγυπτον» (Deut. 17, 15. 16). **85.** οὐκοῦν τῶν ἵπποτρόφων πρὸς ἀρχὴν πέφυκεν οὐδεὶς κατὰ τὸν ἱερώτατον Μωυσῆν· καίτοι φαίη τις ἂν ἴσως, ὅτι μεγάλη χεῖρ ἔστι βασιλέως ἱππικῆ δύναμις οὔτε πεζῆς οὔτε ναυτικῆς ἀποδέουσα, πολλαχοῦ δὲ καὶ λυσιτελεστέρα καὶ μάλιστα ἐν οἷς ἀνυπερθέτου καὶ συντόνου τάχους τῆς ἐπεξόδου δεῖ τῶν καιρῶν μέλλειν οὐκ ἐπιτρεπόντων, ἀλλ' ἐπ' αὐτῆς ἰσταμένων ἀκμῆς, ὡς μὴ ἀναβάλλεσθαι τοὺς ὑστερηκότας μᾶλλον ἢ ἀποτυχεῖν ἂν εἰκότως εἰσάπαν νομισθῆναι, φθάντων

παρελθεῖν ὡσπερ νέφους ἐκείνων. **86.** εἴπομεν δ' ἂν αὐτοῖς· οὐδεμίαν, ὦ γενναῖοι, φρουρὰν ἄρχοντος ὁ νομοθέτης ὑποτέμνεται οὐδὲ τὸ συλλεχθὲν αὐτῶ στρατεύμα ἀκρωτηριάζει τῆς δυνάμεως τὸ ἀνυσιμώτερον, τὴν ἵππικὴν δύναμιν, ἀποκόπτων, ἀλλ' ὡς οἶόν τε πειρᾶται συναυξέειν, ἴν' εἰς τε ἰσχὺν καὶ πλῆθος ἐπιδόντες οἱ σύμμαχοι ῥᾶστα τοὺς ἐναντίους καθαιρώσι. **87.** τίνοι γὰρ οὕτω λοχίσαι στρατεύμα καὶ τάξαι καὶ κατὰ φάλαγγας διανεῖμαι καὶ λοχαγούς καὶ ταξιάρχους καὶ τοὺς ἄλλους πλειόνων ἢ ἐλαττόνων ἠγεμόνας καταστήσαι ἢ ὅσα τακτικὰ καὶ στρατηγικὰ εὔρηται [καὶ] τοῖς ὀρθῶς χρησομένοις ὑφηγήσασθαι κατὰ πολλὴν τῆς ἐν τούτοις ἐπιστήμης περιουσίαν ἐξεγένετο; **88.** ἀλλὰ γὰρ οὐκ ἔστι νῦν ὁ λόγος αὐτῶ περὶ δυνάμεως ἵππικῆς, ἣν συγκροτεῖσθαι πρὸς ἄρχοντος ἐπ' ἀναιρέσει δυσμενῶν καὶ σωτηρία φίλων ἀναγκαῖον, ἀλλὰ περὶ τῆς κατὰ ψυχὴν ἀλόγου καὶ ἀμέτρου καὶ ἀπειθοῦς φορᾶς, ἣν ἐπιστομίζειν λυσιτελές, μὴ ποτε τὸν λαὸν αὐτῆς ἅπαντα εἰς Αἴγυπτον, τὴν τοῦ σώματος χώραν, ἀποστρέψῃ καὶ φιληδονον καὶ φιλοπαθῆ μᾶλλον ἢ φιλάρετον καὶ φιλόθεον ἀνὰ κράτος ἰεργάσῃται, ἐπειδὴ τὸν πλῆθος ἵππων παρ' ἑαυτῶ κτώμενον ἀνάγκη τὴν εἰς Αἴγυπτον, ὡς αὐτὸς ἔφη, βαδίζειν ὁδόν. **89.** ὅταν γὰρ καθ' ἑκάτερον τοῖχον τῆς ψυχῆς νεῶς τρόπον, τὸν τε νοῦ καὶ αἰσθήσεως, ὑπὸ βίας τῶν καταπνεόντων εἰς αὐτὴν παθῶν τε καὶ ἀδικημάτων ἀντιρροπούσης καὶ κλινομένης ἐξαίρομενον ἐπιβαίνει τὸ κῦμα, τόθ' ὡς εἰκὸς ὑπέραντλος ὁ νοῦς γινόμενος καταποντοῦται· βυθὸς δὲ ἔστιν, εἰς ὃν καταποντοῦται καὶ καταδύεται, σῶμα αὐτὸ τὸ ἀπεικασθὲν Αἰγύπτῳ. **90.** μή ποτ' οὖν περὶ τοῦτο σπουδάσης τῆς ἵπποτροφίας τὸ εἶδος. οἱ μὲν γὰρ θάτερον μετιόντες ψεκτοὶ μὲν καὶ αὐτοὶ πῶς γὰρ οὐ; παρ' οἷς ἄλογα ζῶα μᾶλλον τετίμηται, ὧν ἐκ τῆς οἰκίας ἵππων μὲν ἀγέλαι κατεωχημένων ἀεὶ προέρχονται, ἀνθρώπων δὲ ἐπομένων οὐδὲ εἰς ἔρανον εἰς ἐπανόρθωσιν ἐνδείας, οὐ δωρεὰν εἰς περιουσίαν εὐρισκόμενος. **91.** ἀλλ' ὅμως κουφότερα ἀδικοῦσιν· ἀθλητὰς γὰρ ἵππους ἀνατρέφοντες τοὺς τε ἱερούς ἀγῶνας καὶ τὰς πανταχῆ πανηγύρεις ἀγομένας φασὶ κοσμεῖν καὶ οὐχ ἡδονῆς μόνον [ἀλλὰ] καὶ τῆς περὶ τὴν θεὰν τέρψεως αἴτιοι γίνεσθαι τοῖς ὀρώσιν, ἀλλὰ καὶ τῆς τῶν καλῶν ἀσκήσεώς τε καὶ μελέτης· οἱ γὰρ τὸν τοῦ νικηφορῆσαι πόθον ἐνιδόντες θηρίοις, διὰ τιμῆς ἔρωτα καὶ ζῆλον ἀρετῆς ἀλέκτω τινὶ προτροπῇ καὶ προθυμίᾳ χρησάμενοι, πόνους ἡδεῖς ὑποστάντες τῶν οἰκειῶν καὶ ἐπιβαλλόντων οὐκ ἀφέξονται, πρὶν ἢ ἐπὶ τέλος ἐλθεῖν αὐτῶν. **92.** ἀλλ' οὗτοι μὲν εὐρεσιλογοῦσιν ἀδικούντες, οἱ δ' ἄνευ ἀπολογίας διαμαρτάνοντες εἰσιν οἱ τὸν ἀναβάτην νοῦν ἔποχον ἀποφαίνοντες ἀπειρον ἵππικῆς ἐπιστήμης κακία καὶ πάθει τετράποδι. **93.** ἐὰν μέντοι τέχνην τὴν ἠνιοχικὴν ἀναδίδαχθῆις ἐπὶ πλέον ἐνομιλήσης καὶ ἐνδιατρίψῃς αὐτῇ καὶ ἤδη νομίσης ἱκανὸς εἶναι δύνασθαι κρατεῖν ἵππων, ἀναβάς ἔχου τῶν ἠνιῶν· οὕτως γὰρ οὔτε ἀνασκιρτῶντων αὐτὸς ἀποπίπτων μετὰ τραυμάτων δυσιάτων γέλωτα παρ' ἐπιχαιρεκακοῦσιν ὀφλήσεις θεαταῖς οὐτ' ἐξ ἐναντίας ἢ κατόπιν ἐπιτρεχόντων ἐχθρῶν ἀλώσῃ, τοὺς μὲν τάχει φθάνων τῷ προεκδραμεῖν διώκοντας, τῶν δὲ προσιόντων ἀλογῶν διὰ τὴν τοῦ δύνασθαι ἐξαναχωρεῖν ἀσφαλῶς ἐπιστήμην. **94.** οὐκ εἰκότως οὖν Μωυσῆς ἐπὶ τῇ τῶν ἀναβατῶν ἄδων ἀπωλείᾳ τοῖς ἵππευσιν εὐχεται σωτηρίαν παντελεῆ; δύνανται γὰρ οὗτοι χαλινὸν ταῖς ἀλόγοις δυνάμεσιν ἐμβαλόντες αὐτῶν ἐπιστομίζειν τῆς πλεοναζούσης τὴν φορὰν ὀρμῆς. τίς οὖν ἢ εὐχή, λεκτέον· «γενέσθω» φησὶ «Δὰν ὄφεις ἐφ' ὁδοῦ, ἐγκαθήμενος ἐπὶ τρίβου, δάκνων πτέρναν ἵππου, καὶ πεσεῖται ὁ ἵππεὺς εἰς τὰ ὀπίσω, τὴν σωτηρίαν περιμένων κυρίου» (Gen. 49, 17, 18). **95.** ὁ δ' αἰνίττεται διὰ τῆς εὐχῆς, μηνυτέον· ἐρμηνεύεται Δὰν κρίσις· τὴν ἰ οὖν ἐξετάζουσιν καὶ ἀκριβοῦσαν καὶ διακρίνουσαν καὶ τρόπον τινὰ δικάζουσιν ἕκαστα τῆς ψυχῆς δυνάμιν ὡμοίωσε δράκοντι – ζῶον δ' ἔστι καὶ τὴν κίνησιν ποικίλον καὶ συνετὸν ἐν τοῖς μάλιστα καὶ πρὸς ἀλκὴν ἔτοιμον καὶ τοὺς χειρῶν ἄρχοντας ἀδίκων ἀμύνασθαι δυνατώτατον, – οὐ μὴν τῷ φίλῳ καὶ συμβούλῳ ζωῆς – εὖαν πατριῶ γλώττη καλεῖν αὐτὴν ἔθος, – ἀλλὰ τῷ πρὸς Μωυσέως ἐξ ὕλης χαλκοῦ δημιουργηθέντι, ὃν οἱ δηχθέντες ὑπὸ τῶν ἰοβόλων ὄφειον καίτοι μέλλοντες τελευτήσῃν ὅποτε κατίδοιεν ἐπιβιοῦν καὶ μηδέποτε ἀποθνήσκῃν λέγονται (Num. 21, 8). **96.** ταῦτα δ' οὕτως μὲν λεγόμενα φάσμασιν ἔοικε καὶ τέρασι, δράκων ἀνθρώπου προῖέμενος φωνὴν καὶ ἐνσοφιστεύων ἀκακωτάτοις ἤθεσι καὶ πιθανότησιν εὐπαραγώγοις γυναῖκα ἀπατῶν, καὶ ἕτερος αἴτιος σωτηρίας γενόμενος παντελοῦς τοῖς θεασαμένοις. **97.** ἐν δὲ ταῖς δι' ὑπονοιῶν ἀποδόσει τὸ μὲν μυθῶδες ἐκποδῶν οἴχεται, τὸ δ' ἀληθὲς ἀρίδηλον εὐρίσκεται· τὸν μὲν οὖν τῆς γυναικὸς ὄφιν, αἰσθήσεως καὶ σαρκῶν ἐκκρεμαμένης ζωῆς, ἡδονὴν εἶναι φάμεν, ἰλυσπωμένην καὶ πολυπλοκωτάτην, ἀνεγερθῆναι μὴ δυναμένην, αἰεὶ καταβεβλημένην, ἐπὶ μόνα τὰ γῆς ἔρπουσαν ἀγαθὰ, καταδύσεις τὰς ἐν τῷ σώματι ζητοῦσαν, ὡσπερ ὀρύγμασιν ἢ χάσμασιν ἐκάστη τῶν αἰσθήσεων ἐμφωλεύουσιν, σύμβουλον ἀνθρώπου, φονῶσαν κατὰ τοῦ κρείττονος, ἰοβόλοις καὶ ἀνωδύνοις γλιχομένην δήγμασιν ἀποκτείνει· τὸν δὲ Μωυσέως ὄφιν τὴν ἡδονῆς ἐναντίαν διάθεσιν, καρτερίαν, παρὰ καὶ τῆς χαλκοῦ κραταιοτάτης ὕλης κατεσκευασμένος εἰσάγεται. **98.** τὸν οὖν ἄκρως

καταθεασάμενον τὸ καρτερίας εἶδος, κὰν εἰ δεδηγμένος πρότερον ὑπὸ τῶν φίλων ἡδονῆς τυγχάνοι, ζῆν ἀναγκαῖον· ἢ μὲν γὰρ ἐπανατείνεται ψυχῇ θάνατον ἀπαραίτητον, ἐγκράτεια δ' ὑγείαν καὶ σωτηρίαν προτείνει βίου. ἀντιπαθὲς δ' ἀκολασίας φάρμακον ἢ ἀλεξίκακος σωφροσύνη. **99.** παντὶ δὲ σοφῶ τὸ καλὸν φίλον, ὃ καὶ πάντως ἐστὶ ἰ σωτήριον. ὥσθ' ὅταν εὐχῆται Μωυσῆς γενέσθαι τῷ Δάν ἢ αὐτὸν ἐκείνον ὄφιν – ἐκατέρως γὰρ ἔστιν ἐκδέξασθαι, – παραπλήσιον τῷ ὑπ' αὐτοῦ κατασκευασθέντι, ἀλλ' οὐχ ὅμοιον τῷ τῆς Εὐας εὐχεται· τὴν γὰρ εὐχὴν ἀγαθῶν αἴτησιν εἶναι συμβέβηκε. **100.** τὸ μὲν οὖν τῆς καρτερίας γένος ἀγαθὸν καὶ οἰστικὸν ἀφθαρσίας, ἀγαθοῦ τελείου, τὸ δὲ τῆς ἡδονῆς κακὸν τὴν μεγίστην τιμωρίαν ἐπιφέρων, θάνατον. διὸ λέγει· «γενέσθω Δάν ὄφιν» οὐχ ἑτέρωθι μᾶλλον ἢ «ἐφ' ὁδοῦ». **101.** τὰ μὲν γὰρ τῆς ἀκρασίας καὶ λαιμαργίας καὶ ὅσα ἄλλα αἰ ἀμέτροτοι καὶ ἄπληστοι, πληρούμεναι πρὸς τῆς τῶν ἐκτὸς ἀφθονίας, ὠδίνουσι καὶ τίκτουσιν ἡδοναί, κατὰ λεωφόρου καὶ εὐθυτενοῦς βαίνειν οὐκ ἐπιτρέπει ψυχὴν, φάραγξι δὲ καὶ βαράθροις ἐμπίπτειν ἄχρι τοῦ καὶ διαφθεῖραι παντελῶς αὐτὴν ἀναγκάζει· τὰ δὲ καρτερίας καὶ σωφροσύνης καὶ τῆς ἄλλης ἀρετῆς *** ἐχόμενα μόνα, μηδενὸς ὄντος ἐν ποσὶν ὀλισθηροῦ, ᾧ προσπταίσασα κλιθήσεται. προσφνέστατα οὖν ἔχασθαι τῆς ὀρθῆς ὁδοῦ σωφροσύνην εἶπε, διότι καὶ τὴν ἐναντίαν ἔξιν ἀκολασίαν ἀνοδία χρῆσθαι συμβέβηκε. **102.** τὸ δὲ «καθήμενος ἐπὶ τρίβου» τοιοῦτον ὑποβάλλει νοῦν, ὡς γε ἑμαυτὸν πείθω· τρίβος ἐστὶν ἢ τετριμμένη πρὸς τε ἀνθρώπων καὶ ὑποζυγίων ἱπήλατος καὶ ἀμαξήλατος ὁδός. **103.** ταύτη φασὶν ἡδονὴν ἐμφορεστάτην εἶναι· σχεδὸν γὰρ ἀπὸ γενέσεως ἄχρι τοῦ μακροῦ γήρως ἐπιβαίνουσι καὶ ἐμπεριπατοῦσι καὶ μετὰ σχολῆς καὶ ῥαστώνης ἐνδιατριβοῦσι τῇ ὁδῷ ταύτῃ, οὐκ ἀνθρώποι <μόνον>, ἀλλὰ καὶ ὅσαι ἄλλαι ἰδέαι τῶν ζώων εἰσὶν· ἐν γὰρ οὐδὲν ἐστὶν ὃ μὴ πρὸς ἡδονῆς δελεασθὲν εἴλκυσται καὶ ἐμφέρεται τοῖς πολυπλοκωτάτοις δικτύοις αὐτῆς, ἃ πολὺς διεκδῶναι πόνος. **104.** αἰ δὲ φρονήσεως καὶ σωφροσύνης καὶ τῶν ἄλλων ἀρετῶν ὁδοί, καὶ εἰ μὴ ἄβατοι, ἀλλὰ τοὶ πάντως ἀτριπτοὶ ὀλίγος γὰρ ἀριθμὸς ἐστὶ τῶν αὐτὰς βαδιζόντων, οἱ πεφιλοσοφήκασιν ἀνόθως καὶ πρὸς μόνον τὸ καλὸν ἑταιρίαν ἔθεντο, τῶν ἄλλων ἀπάντων ἅπαξ ἀλογήσαντες. **105.** «ἐγκάθηται» οὖν, καὶ οὐχ ἅπαξ, ὅτῳ ζῆλος καὶ φροντὶς εἰσέρχεται καρτερίας, ἴν' ἐξ ἐνέδρας ἐπιθέμενος τὴν ἐθάδα ἡδονῆν, πηγὴν ἀενάων κακῶν, ἐπιφράξῃ καὶ ἐκ τοῦ τῆς ψυχῆς ἀνέλη χωρίου. **106.** τότε, ὡς φησὶν ἀκολουθία χρώμενος, ἀναγκαίως «δήξεται πτέρναν ἵππου»· καρτερίας γὰρ καὶ σωφροσύνης ἴδιον τὰς τῆς ὑψαυχενούσης κακίας καὶ τοῦ παρατεθηγμένου καὶ ὀξυκινήτου καὶ σκιρτητικοῦ πάθους ἐπιβάθρας διασεῖσαι ἰ καὶ ἀνατρέψαι. **107.** τὸν μὲν οὖν τῆς Εὐας ὄφιν εἰσάγει κατ' ἀνθρώπου φονῶντα – λέγει γὰρ ἐν ταῖς ἀραῖς· «αὐτὸς σου τηρήσει κεφαλὴν, καὶ σὺ τηρήσεις αὐτοῦ πτέρναν» (Gen. 3, 15), – τὸν δὲ τοῦ Δάν, περὶ οὗ νῦν ἐστὶν ὁ λόγος, ἵππου πτέρναν, ἀλλ' οὐκ ἀνθρώπου δάκνοντα. **108.** ὁ μὲν γὰρ τῆς Εὐας ἡδονῆς ὢν σύμβολον, ὡς ἐδείχθη πρότερον, ἀνθρώπῳ τῷ καθ' ἕκαστον ἡμῶν ἐπιτίθεται λογισμῶ – φθορὰ γὰρ διανοίας πλεοναζούσης ἡδονῆς ἀπόλαυσις τε καὶ χρήσις – **109.** ὁ δὲ τοῦ Δάν, εἰκῶν τις ὢν ἐρρωμενεστάτης ἀρετῆς καρτερίας, ἵππον, τὸ πάθος καὶ κακίας σύμβολον, δήξεται, διότι σωφροσύνη τὴν τούτων καθαιρέσιν τε καὶ φθορὰν μελετᾷ. δηχθέντων μέντοι καὶ ὀκλασάντων «ὁ ἵππευς» φησὶ «πεσεῖται». **110.** ὁ δ' αἰνίττεται, τοιοῦτόν ἐστι καλὸν καὶ περιμάχητον εἶναι νομίζει μηδενὶ τῶν ἐκ πάθους ἢ κακίας τὸν ἡμέτερον ἐποχεῖσθαι νοῦν, ἀλλ' ὁπότε ἐπιβῆναι τινὶ αὐτῶν βιασθεῖν, σπουδάζειν καθάλλεσθαι καὶ ἀποπίπτειν· τὰ γὰρ τοιαῦτα πτώματα φέρει τὰς εὐκλεεστάτας νίκας. διὸ καὶ τῶν πάλοι τις προκληθεὶς ἐπὶ λαιμοῦ ἀμιλλαν οὐκ ἂν εἰς τοιοῦτον ἀγῶνα ἔφη ποτὲ παρελθεῖν, ἐν ᾧ χείρων ὁ νικῶν ἐστὶ τοῦ ἠττώμενου. **111.** καὶ σὺ τοίνυν, ὦ οὔτος, μηδέποτε εἰς κακῶν παρελθῆς ἀμιλλαν μηδὲ περὶ πρωτείων τῶν ἐν τούτοις διαγωνίση, ἀλλὰ μάλιστα μὲν, ἐὰν οἶόν τε ἦ, σπούδασον ἀποδρᾶναι· ἐὰν δὲ που πρὸς ἐρρωμενεστέρας δυνάμεως βιασθεῖς ἀναγκασθῆς διαγωνίσασθαι, μὴ μελλήσης ἠττᾶσθαι. **112.** τότε γὰρ εὖ μὲν ἔση νενικηκὼς ὁ ἠττώμενος, ἠττώμενοι δ' οἱ νενικηκότες. καὶ μὴ ἐπιτρέψῃς μηδὲ κήρυκι κηρῶσαι μηδὲ βραβευτῇ στεφανῶσαι τὸν ἐχθρόν, ἀλλ' αὐτὸς παρελθὼν τὰ βραβεῖα καὶ τὸν φοίνικα ἀνάδος καὶ στεφάνωσον, εἰ θέλει, καὶ ταῖς ταινίαις ἀνάδησον καὶ κήρυξον αὐτὸς μεγάλη καὶ ἀρρήκτω φωνῇ κήρυγμα τοιοῦτον· τὸν ἐπιθυμίας καὶ θυμοῦ καὶ ἀκολασίας ἀφροσύνης τε αὐ καὶ ἀδικίας προτεθέντα ἀγῶνα, ᾧ θεαταὶ καὶ ἀθλοθέται, ἠττημαι μὲν ἐγώ, νενίκηκε δ' οὔτος, καὶ οὕτως ἐκ πολλοῦ τοῦ περιόντος νενίκηκεν, ὥστε καὶ παρὰ τοῖς ἀνταγωνισταῖς ἡμῖν, οὐς εἰκὸς ἦν βασκαίνειν, μὴ φθονεῖσθαι. **113.** τὰ μὲν οὖν τῶν ἀνιέρων τούτων ἀγῶνων ἄθλα παραχώρησον ἄλλοις, τὰ δὲ τῶν ἱερῶν ὄντως αὐτὸς ἀνάδησαι· ἱεροῦς δὲ μὴ νομίσης ἀγῶνας, οὐς αἰ πόλεις ἐν ταῖς τριετηρίσιν ἄγουσι θεάτρα ἀναδειμάμεναι πολλὰς ἀνθρώπων δεξόμενα μυριάδας· ἐν ἰ γὰρ τούτοις ἢ ὁ καταπαλαίσας τινὰ καὶ ὑπτιον ἢ προητῆ τείνας ἐπὶ γῆν ἢ ὁ πυκτεύειν καὶ παγκρατίζειν δυνάμενος καὶ μηδεμιᾶς μήτε ὕβρεως μήτε ἀδικίας ἀπεχόμενος φέρεται τὰ πρωτεῖα. **114.** εἰσὶ δ' οἱ σφόδρα καὶ κραταιότατα σιδήρου τρόπον

ἀκονησάμενοι καὶ στομώσαντες ἑκατέραν τῶν χειρῶν περιάψαντες κεφαλὰς καὶ πρόσωπα τῶν ἀντιπάλων ἀποσκάπτουσι καὶ τὰλλα, ἐπὶ τὴν τύχῃ τὰς πληγὰς ἐνεγκόντες, ἀποθραύουσιν, εἴτα βραβείων καὶ στεφάνων τῆς ἀνηλεοῦς ὠμότητος ἕνεκα μεταποιοῦνται. **115.** τὰ μὲν γὰρ ἄλλα ἀγωνίσματα δρομέων ἢ πεντάθλων τίς οὐκ ἂν γελάσαι τῶν εὐφρονούντων, ἐπιτετηδευκότων μήκιστα ἐξάλλεσθαι καὶ μετρούμενων τὰ διαστήματα καὶ περὶ ποδῶν ὠκύτητος ἀμιλλωμένων; οὐς οὐ μόνον τῶν ἀδροτέρων ζῶων δορκὰς ἢ ἔλαφος ἀλλὰ καὶ τῶν βραχυτάτων σκυλάκιον ἢ λαγωδάριον μὴ σφόδρα ἐπειγόμενον ῥύμη καὶ ἀπνευστί θεόντας παραδραμεῖται. **116.** τούτων μὲν δὴ τῶν ἀγῶνων πρὸς ἀλήθειαν ἱερός οὐδεὶς, κἂν πάντες ἄνθρωποι μαρτυρῶσιν, οὐς ἀνάγκη πρὸς ἑαυτῶν ψευδομαρτυριῶν ἀλίσκεσθαι· οἱ γὰρ ταῦτα θαυμάζοντες τοὺς νόμους τοὺς καθ' ὑβριστῶν καὶ τιμωρίας τὰς ἐπὶ ταῖς αἰκίαις ἔθεσαν καὶ δικαστὰς τοὺς περὶ ἐκάστων διαγνωσομένους ἀπεκλήρωσαν. **117.** πῶς οὖν εἰκός ἐστι τοὺς αὐτοὺς ἐπὶ μὲν τοῖς ἰδία τινὰς αἰκισαμένοις ἀγανακτεῖν καὶ δίκας κατ' αὐτῶν ἀπαραιτήτους ὠρικένας, ἐπὶ δὲ τοῖς δημοσίᾳ καὶ ἐν πανηγύρεσι καὶ θεάτροις στεφάνους καὶ κηρύγματα καὶ ἄλλα τινὰ νομοθετήσαι; **118.** δυεῖν γὰρ ἐναντίων καθ' ἑνὸς εἴτε σώματος εἴτε πράγματος ὀρισθέντων ἢ εὖ ἢ κακῶς ἐξ ἀνάγκης ἂν ἔχοι θάτερον· ἄμφω γὰρ ἀμήχανον. πότερον οὖν ἐπαινοῖτ' ἂν δεόντως; ἄρ' οὐ τὸ τοὺς χειρῶν ἄρχοντας ἀδίκων κολάζεσθαι; ψέγοιτ' ἂν οὖν εἰκότως τὸ ἐναντίον, τὸ τιμᾶσθαι ψεκτὸν δ' οὐδὲν τῶν ἱερῶν, ἀλλὰ πάντως εὐκλεές. **119.** ὁ τοίνυν Ὀλυμπιακὸς ἀγὼν μόνος ἂν λέγοιτο ἐνδίκως ἱερός, οὐχ ὅν τιθέασιν οἱ τὴν Ἥλιν οἰκοῦντες, ἀλλ' ὁ περὶ κτήσεως τῶν θείων καὶ Ὀλυμπίων ὡς ἀληθῶς ἀρετῶν. εἰς τοῦτον τὸν ἀγῶνα οἱ ἀσθενέστατοι τὰ σώματα ἐρρωμενέστατοι δὲ τὰς ψυχὰς ἐγγράφονται πάντες, εἴτα ἀποδυσάμενοι καὶ κονισάμενοι πάνθ' ὅσα καὶ τέχνης καὶ δυνάμεως ἔργα δρῶσι, παραλιπόντες οὐδὲν ὑπὲρ τοῦ νικηφορῆσαι. **120.** τῶν μὲν οὖν ἀντιπάλων οἱ ἀθληταὶ περιέεισιν οὗτοι, πρὸς ἀλλήλους δὲ πάλιν περὶ πρωτείων διαφέρονται· οὐ γὰρ ὁ αὐτὸς τῆς νίκης τρόπος ἅπασιν, ἀλλὰ πάντες ἄξιοι τιμῆς ἀργαλεωτάτους καὶ βαρεῖς ἀνατρέψαντες καὶ καταβαλόντες ἐχθρούς. **121.** θαυμασιώτατος δὲ καὶ τούτων ὁ διενεγκῶν, ᾧ καὶ τὰ πρῶτα τῶν ἀθλῶν ἰσοφθονητέον λαμβάνοντι. οἱ δὲ κἂν δευτερείων ἢ τρίτων ἀξιωθῶσι, μὴ κατηφείτωσαν· καὶ γὰρ ταῦτα ἐπ' ἀρετῆς κτήσει προτίθεται, τοῖς δὲ μὴ τῶν ἄκρων ἐφικέσθαι δυναμένοις ἢ τῶν μέσων κτήσις ὠφέλιμος, λέγεται δὲ ὅτι καὶ βεβαιότερα τὸν ἐμφυόμενον αἰεὶ τοῖς ὑπερέχουσιν ἐκφεύγουσα φθόνον. **122.** παιδευτικώτατα οὖν εἴρηται τὸ «πεσεῖται ὁ ἰππεύς», ἴν' εἴ τις ἀποπίπτει [μὲν] κακῶν, ἐγειρήται [δὲ] ἀγαθοῖς ἐπερειδόμενος καὶ συνορθιάζεται. διδασκαλικώτατον δὲ κάκεινο, μὴ πρόσω φάναι, κατόπιν δὲ πίπτειν, ἐπεὶ κακίας καὶ πάθους ὑστερίζειν αἰεὶ λυσιτελέστατον. **123.** φθάνειν μὲν γὰρ τὰ καλὰ δρῶντα δεῖ, τὰ δὲ αἰσχρὰ μέλλειν [καὶ] ἔμπαλιν, κάκεινοισι μὲν προσέρχεσθαι, τούτων δὲ ὑστερίζειν καὶ μακρὸν ὅσον ἀπολείπεσθαι· ᾧ <γὰρ> τῶν ἀμαρτημάτων ἐγγίνεται <καὶ> παθῶν ὑστερίζειν, ἄνοσος διατελεῖ. τὴν γοῦν «παρὰ τοῦ θεοῦ σωτηρίαν περιμένειν» φησὶν αὐτόν, ἵνα ἐφ' ὅσον ἀπελείφθη τοῦ ἀδικεῖν, ἐπὶ τοσοῦτον τῷ δικαιοπραγεῖν ἐπιδράμη. **124.** Περὶ μὲν οὖν ἰππέως καὶ ἀναβάτου, κτηνοτρόφου τε καὶ ποιμένος, ἔτι δὲ γῆν ἐργαζομένου καὶ γεωργοῦ τὰ προσήκοντα εἴρηται, καὶ αἰ καθ' ἑκάστην συζυγίαν ὡς οἶόν τε ἦν ἠκρίβωνται διαφοραί. **125.** πρὸς δὲ τὰ ἀκόλουθα καιρὸς ἤδη τρέπεσθαι. τὸν οὖν ἐφιέμενον ἀρετῆς οὐ παντελεῖ κεκτημένον τὴν γεωργικῆς ψυχῆς ἐπιστήμην εἰσάγει, ἀλλ' αὐτὸ μόνον περὶ τὰς ἀρχὰς αὐτῆς πεπονημένον· λέγει γὰρ «ἦρξατο Νῶε ἄνθρωπος εἶναι γεωργός». ἀρχὴ δ', ὁ τῶν παλαιῶν λόγος, ἡμισυ τοῦ παντός, ὡς ἂν ἡμίσει πρὸς τὸ τέλος ἀφεστηκυῖα, οὐ μὴ προσγενομένου καὶ τὸ ἀρξασθαι πολλάκις μέγαρα πολλοὺς ἐβλαψεν. **126.** ἤδη γοῦν τινες καὶ τῶν οὐκ εὐαγῶν τῆς διανοίας κατὰ τὰς συνεχεῖς μεταβολὰς στροβουμένης ἔννοιαν χρηστοῦ τινος ἔλαβον, ἀλλ' οὐδὲν ὤνηντο· ἔστι γὰρ μὴ πρὸς τὸ τέλος ἡξάντων φορὰν ἀθρόον τῶν ἐναντίων καταρραγεῖσαν ἐπικλύσαι καὶ τὸ χρηστὸν ἐκεῖνο διαφθαρῆναι νόημα. **127.** οὐ διὰ τοῦτο μέντοι δόξαντι θυσίας ἀμέμπτους ἀναγαγεῖν τῷ Κάιν λόγιον ἐξέπεσε μὴ θαρρεῖν ὡς κεκαλλιερηκότι; μὴ γὰρ ἐφ' ἱεροῖς καὶ τελείοις βουθυτῆσαι· τὸ δὲ λόγιόν ἐστι τοιόνδε· «οὐκ ἔαν ὀρθῶς προσενέγκης, ὀρθῶς δὲ μὴ διέλῃς» (Gen. 4, 7). **128.** ὀρθὸν μὲν οὖν ἢ τοῦ θεοῦ τιμῆ, τὸ δὲ ἀδιαίρετον οὐκ ὀρθόν. ὃν δ' ἔχει καὶ τοῦτο λόγον, ἴδωμεν· εἰσὶ τινες οἱ τὸ εὐσεβὲς ἐν τῷ πάντα φάσκεν ὑπὸ θεοῦ γενέσθαι, τὰ τε καλὰ καὶ τὰ ἐναντία, περιγράφοντες. **129.** πρὸς οὓς ἂν λέγοιμεν, ὅτι τὸ μὲν ὑμῶν ἰσοφθονητέον ἐστι τῆς δόξης, τὸ δ' ἔμπαλιν ψεκτὸν, ἐπαινετὸν μὲν, ὅτι τὸ μόνον θαυμάζετε τίμιον, ψεκτὸν δὲ αὐτῷ, παρόσον ἄνευ τομῆς καὶ διαιρέσεως· ἔδει γὰρ μὴ φῦραι καὶ συγγέαι πάντων ἀθρόως ἀποφῆναντας αἴτιον, ἀλλὰ μετὰ διαστολῆς μόνων ὁμολογεῖν τῶν ἀγαθῶν. **130.** ἀποπον γὰρ ἱερέων μὲν πρόνοιαν ἔχειν, ὡς ὀλόκληροι τὰ σώματα καὶ παντελεῖς ἔσονται, τῶν τε καταθυομένων ζῶων, ὡς οὐδὲν οὐδεμιᾶ τὸ παράπαν ἀλλ' οὐδὲ τῇ βραχυτάτῃ χρήσεται λῶβη, καὶ τινες δεῖ ὅσους ἐπ' αὐτὸ τοῦτο

χειροτονεῖν τὸ ἔργον, οὓς ἔνιοι μωμοσκόπους ὀνομάζουσιν, ἵνα ἄμωμα καὶ ἀσινῆ προσάγηται τῷ βωμῷ τὰ ἱερεῖα, τὰς δὲ περὶ θεοῦ δόξας ἐν ταῖς ἐκάστων ψυχαῖς ὑποσυγκεχύσθαι καὶ μὴ κανόνι ὀρθοῦ λόγου διακεκρισθαι. **131.** τὸν κάμηλον οὐχ ὄραξ ὅτι ἀκάθαρτον εἶναι φησι ζῶον ὁ νόμος, ἐπειδὴ μηρυκᾶται μὲν, οὐ διχηλεῖ δέ (Lev. 11, 4); καίτοι γε πρὸς τὴν ῥητὴν ἐπίσκεψιν οὐκ οἶδ' ὃν ἔχει λόγον ἢ προσαποδοθεῖσα <αἰτία>, πρὸς δὲ τὴν δι' ὑπονοιῶν ἀναγκαιότατον. **132.** ὥσπερ γὰρ τὸ μηρυκώμενον τὴν προκαταβληθεῖσαν ὑπαναπλέουσαν αὐθις ἐπιλεαίνει τροφήν, οὕτως ἢ ψυχὴ τοῦ φιλομαθοῦς, ἐπειδὴν τινα δι' ἀκοῆς δέξεται θεωρήματα, λήθη μὲν αὐτὰ οὐ παραδίδωσιν, ἡρεμήσασα δὲ καθ' ἑαυτὴν ἕκαστα μεθ' ἡσυχίας τῆς πάσης ἀναπολεῖ καὶ εἰς ἀνάμνησιν τῶν πάντων ἔρχεται. **133.** μνήμη δ' οὐ πᾶσα ἀγαθόν, ἀλλ' ἢ ἐπὶ μόνοις τοῖς ἀγαθοῖς, ἐπεὶ τό γε ἄλιστα εἶναι τὰ κακὰ βλαβερώτατον· οὐ ἔνεκα πρὸς τελειότητα χρεῖα τοῦ διχηλεῖν, ἵνα τοῦ μνημονικοῦ δίχα τμηθέντος ὁ λόγος διὰ στόματος, οὐ πέρατα ἢ φύσις διττὰ εἰργάσατο χεῖλη, ῥέων διαστειλῆ τό τε ὠφέλιμον καὶ τὸ ἐπιζήμιον μνήμης γένους εἶδος. **134.** ἀλλ' οὐδὲ τὸ διχηλεῖν ἄνευ τοῦ μηρυκᾶσθαι καθ' ἑαυτὸ φαίνεται τινα ἔχειν ὄνησιν ἐξ αὐτοῦ. τί γὰρ ὄφελος τὰς φύσεις τῶν πραγμάτων τέμνειν ἄνωθεν ἀρξάμενον μέχρι τῶν λεπτοτάτων, εἰς τοῦσχατον <δὲ> αὐτὸ μηκέτι γίνεσθαι μηδὲ ἔχειν διαιρετὰ τὰ μέρη, ἅπερ ἄτομα καὶ ἀμερῆ πρὸς ἐνίων εὐθυβόλως ὀνομάζεται; **135.** ταῦτα γὰρ συνέσεως μὲν καὶ περιττῆς ἀκριβείας ἠκονημένης εἰς ὀξυτάτην ἀγχίνουσαν ἐναργῆ δείγματ' ἐστίν, ὄνησιν δὲ οὐδεμίαν πρὸς καλοκάγαθίαν καὶ ἰ ἀνεπιλήπτου βίου διέξοδον ἔχει. **136.** καθ' ἑκάστην γοῦν ἡμέραν ὁ πανταχοῦ τῶν σοφιστῶν ὄμιλος ἀποκναίει τὰ ὦτα τῶν παρατυγχανόντων ἀκριβολογούμενος καὶ τὰς διπλᾶς καὶ ἀμφιβόλους λέξεις ἀναπτύσσων καὶ τῶν πραγμάτων ὅσα δοκεῖ μεμνήσθαι – πέπηγε δὲ καὶ πλειόνων – διακρίνων. ἢ οὐχ οἱ μὲν τὰ στοιχεῖα τῆς ἐγγραμμάτου φωνῆς εἰς τε ἄφωνα καὶ φωνήεντα τέμνουσιν; ἔνιοι δὲ τὸν λόγον εἰς τὰ ἀνωτάτω τρία, ὄνομα; **137.** ῥῆμα, σύνδεσμον; μουσικοὶ δὲ τὴν ἰδίαν ἐπιστήμην εἰς ῥυθμόν, εἰς μέτρον, εἰς μέλος, καὶ τὸ μέλος εἰς τε τὸ χρωματικόν καὶ ἐναρμόνιον καὶ διατονικόν εἶδος καὶ διὰ τεσσάρων καὶ διὰ πέντε καὶ διὰ πασῶν, συνημμένων τε καὶ διεζευγμένων μελωδίας; **138.** γεωμέτραι δὲ εἰς τὰς γενικωτάτας δύο γραμμάς εὐθείαν τε καὶ περιφέρειαν; καὶ οἱ ἄλλοι τεχνῖται εἰς τὰς καθ' ἑκάστην ἐπιστήμην ιδέας τὰς ἀπὸ τῶν πρώτων ἄχρι τῶν ὑστάτων; **139.** ᾧ συνεπηχεῖται μέντοι καὶ τῶν φιλοσοφούντων χορὸς ἅπας τὰ εἰωθότα διεξιῶν, ὅτι τῶν ὄντων τὰ μὲν ἐστὶ σώματα, τὰ δ' ἀσώματα· καὶ τὰ μὲν ἄψυχα, τὰ δὲ ψυχῆν ἔχοντα· καὶ τὰ μὲν λογικά, τὰ δ' ἄλογα· καὶ τὰ μὲν θνητά, τὰ δὲ θεῖα· καὶ τῶν θνητῶν τὸ μὲν ἄρρεν, τὸ δὲ θῆλυ, τὰ ἀνθρώπου τμήματα. **140.** καὶ πάλιν τῶν ἀσωμάτων τὰ μὲν τέλεια, τὰ δὲ ἀτελεῖ· καὶ τῶν τελείων τὰ μὲν ἐρωτήματα καὶ πύσματα ἀρατικά τε αὐ καὶ ὀρκικά καὶ ὅσα ἄλλαι τῶν κατ' εἶδος ἐν ταῖς περὶ τούτων στοιχειώσεσιν ἀναγράφονται διαφοραί, τὰ δὲ πάλιν ἅ διαλεκτικαῖς ἔθος ὀνομάζειν ἀξιώματα· καὶ τούτων τὰ μὲν ἀπλᾶ, τὰ δ' οὐχ ἀπλᾶ. **141.** καὶ τῶν οὐχ ἀπλῶν τὰ μὲν συνημμένα, τὰ δὲ παρασυνημμένα τὸ μᾶλλον ἢ ἦττον, καὶ προσέτι δὲ διεζευγμένα καὶ ἄλλα τοιούτοτροπα, ἔτι δ' ἀληθῆ τε καὶ ψευδῆ καὶ ἀδηλα, δυνατά τε καὶ ἀδύνατα [καὶ τὰ μὲν φθαρτὰ καὶ ἀφθαρτα] καὶ ἀναγκαῖα καὶ οὐκ ἀναγκαῖα, καὶ εὐπορά τε καὶ ἀπορα καὶ ὅσα συγγενῆ τούτοις· πάλιν δὲ τῶν ἀτελῶν αἰ εἰς τὰ λεγόμενα κατηγορήματα καὶ συμβεβηκότα καὶ ὅσα τούτων ἐλάττω διαιρέσεις προσεχεῖς. **142.** κἂν ἔτι παραθήξας ὁ νοῦς εἰς τὸ λεπτότερον ἑαυτόν, καθάπερ ἰατρός τὰ σώματα, τὰς τῶν πραγμάτων φύσεις ἀνατέμνει, πλέον οὐδὲν πρὸς ἀρετῆς κτῆσιν ἐργάσεται, ἀλλὰ διχηλήσει μὲν διαστέλλειν καὶ διακρίνειν ἕκαστα δυνάμενος, οὐ μηρυκῆθήσεται δέ, ὡς ὠφελίμω χρῆσθαι τροφῇ κατὰ τὰς ὑπομνήσεις τὴν ἐξ ἀμαρτημάτων ἐπιγεγεννημένην τραχύτητα ψυχῆ λεαινούση καὶ ἰ προσηνῆ καὶ λείαν τῷ ὄντι κίνησιν ἀπεργαζομένη. **143.** μυριοὶ οὖν τῶν λεγομένων σοφιστῶν θαυμασθέντες κατὰ πόλεις καὶ τὴν οἰκουμένην σχεδὸν ἅπασαν ἐπὶ τιμὴν ἐπιστρέψαντες ἔνεκα ἀκριβολογίας καὶ τῆς περὶ τὰς εὐρέσεις δεινότητος ἀνὰ κράτος τοῖς πάθεσι ἐγκατεγήρασαν καὶ ἐγκατέτριψαν τὸν βίον οὐδὲν ἰδιωτῶν ἡμελημένων καὶ φαυλοτάτων διενεγκόντες ἀνθρώπων. **144.** διὸ καὶ παγκάλως τοὺς οὕτω βιοῦντας τῶν σοφιστῶν ὁ νομοθέτης τῷ συῶν παραβάλλει γένει διαυγεῖ μὲν οὐδενὶ καὶ καθαρῷ θολερῷ δὲ καὶ βορβορώδει βίῳ καὶ τοῖς αἰσχίστοις ἐμφερομένους. **145.** τὸν γὰρ σὺν ἀκάθαρτον εἶναι φησιν, ὅτι διχηλεῖ μὲν, οὐ μηρυκᾶται δέ (Lev. 11, 7), ὡς τὸν κάμηλον διὰ τὴν ἐναντίαν πρόφασιν, ὅτι μηρυκώμενος οὐ διχηλεῖ. ὅσα μὲν<τοι> τῶν ζῶων ἀμφοτέρων μετέχει, καθαρὰ εἰκότως ἀναγράφεται, ὅτι τὴν περὶ ἕκαστον τῶν λεχθέντων ἀτοπίαν ἐκπέφευγε. καὶ γὰρ διαίρεσις ἄνευ μνήμης καὶ μελέτης καὶ διεξόδου τῶν ἀρίστων *** ἀγαθὸν ἀτελές, ἢ δ' ἀμφοῖν εἰς ταῦτο σύννοδος τε καὶ κοινωνία τελειότατον. **146.** τελειότητα δὲ καὶ οἱ δυσμενεῖς τῆς ψυχῆς καταπτήσουσιν, ὧν μηκέτι ἐπανίστασθαι δυναμένων ἢ ἀψευδῆς εἰρήνην κρατεῖ. ἡμέρου δ' ὅσοι σοφίας ἢ πάλιν ἡμιπαγοῦς ἔλαχον, ἀσθενέστεροι ἢ ὥστε ἀμαρτημάτων ἐκ πολλοῦ συγκεκριομένων καὶ πρὸς ἀλκὴν ἐπιδεδωκότων ἐναντιοῦσθαι στίφεισι.

147. διὰ τοῦθ' ὅταν ἐν τῷ τοῦ πολέμου καιρῷ ποιῆται τῆς στρατιᾶς κατάλογον, οὐχ ἅπασαν καλεῖ τὴν νεότητα, κἄν μετὰ προθυμίας τῆς πάσης αὐτοκελεύσῳ χρῆται πρὸς ἐχθρῶν ἄμυναν ἐτοιμότητι, προστάττει δὲ ἀπιόντας οἴκοι καταμεῖναι, ὡς ἂν ἐκ συνεχοῦς μελέτης τὴν τοῦ ποτε δύνασθαι νικᾶν ἀνὰ κράτος ἰσχύν τε καὶ ἐμπειρίαν εὗρωνται κραταιοτάτην. **148.** ἡ δὲ πρόσταξις διὰ τῶν τῆς στρατιᾶς γραμματέων γίνεται, ὅταν ὁ πόλεμος ἐγγὺς καὶ ἐπὶ θύραις ὧν ἤδη τυγχάνῃ ταυτὶ δὲ φήσουσι· «τίς ὁ ἄνθρωπος ὁ οἰκοδομήσας οἰκίαν καινὴν καὶ οὐκ ἐνεκαίνισεν αὐτήν; πορευέσθω καὶ ἀποστραφήτω εἰς τὴν οἰκίαν αὐτοῦ, μὴ ἀποθάνῃ ἐν τῷ πολέμῳ καὶ ἄνθρωπος ἕτερος ἐγκαινιῇ αὐτήν. καὶ τίς ὁς ἐφύτευσεν ἀμπελῶνα καὶ οὐκ εὐφράνθη ἐξ αὐτοῦ; πορευέσθω καὶ ἀποστραφήτω εἰς τὴν οἰκίαν αὐτοῦ, μὴ ἀποθάνῃ ἐν τῷ πολέμῳ καὶ ἄνθρωπος ἕτερος εὐφρανθήσεται ἐξ αὐτοῦ. καὶ τίς ἐμνηστεύσατο γυναῖκα καὶ οὐκ ἔλαβεν αὐτήν; πορευέσθω καὶ ἀποστραφήτω εἰς τὴν οἰκίαν αὐτοῦ, μὴ ἀποθάνῃ ἐν τῷ πολέμῳ καὶ ἄνθρωπος ἕτερος ἰλήψεται αὐτήν» (Deut. 20, 5-7). **149.** διὰ τί γάρ, εἰπομ' ἂν, ὦ θαυμασιώτατε, οὐχὶ τούτους μᾶλλον ἐτέρων εἰς τὸν ἀγῶνα τοῦ πολέμου κατατάττειν ἀξιοῖς, οἱ γύναια καὶ οἰκίας καὶ ἀμπελῶνας καὶ τὴν ἄλλην κτήσιν ἀφθονωτάτην περιπεποιήνται; τοὺς γὰρ περὶ τῆς τούτων ἀσφαλείας κινδύνους, καὶ εἰ πάντως εἶεν βαρύτεροι, κουφώτατα οἴσουσιν· ἐπεὶ οἷς γε τῶν λεχθέντων οὐδὲν πρόσσεστιν, ἄτε μηδὲν ἔχοντες ἀναγκαῖον ἐνέχυρον ὄκνω καὶ ῥαθυμία τὰ πολλὰ χρῆσονται. **150.** ἡ παρόσον οὐδενὸς τῶν κτηθέντων ἀπολελαύκασιν, εἶτα μὴδ' ὕστερον δυνηθῶσιν ἀπολαῦσαι; τοῖς γὰρ κρατηθεῖσι τῷ πολέμῳ τίς ἀπολείπεται τῶν κτηθέντων ὄνησις; ἀλλ' οὐχ ἀλώσονται; εὐθὺς μὲν οὖν τό γε ἐπὶ τοῖς ἀστρατεύτοις πείσονται· οἴκοι γὰρ καθεζομένων καὶ τρυφόντων ἀνάγκη τοὺς τὰ τοῦ πολέμου συντόνωσας δρώντας ἐχθροὺς οὐκ ἀναιμωτὶ μόνον ἀλλὰ καὶ ἀκονιτὶ κρατεῖν. **151.** ἀλλὰ τὸ τῶν ἄλλων συμμάχων πλῆθος καὶ τὸν ὑπὲρ τούτων ἀγῶνα προθύμως ἀναδέξεται; πρῶτον μὲν ἄτοπον ἐπὶ ταῖς ἐτέρων σπουδαῖς ἢ τύχαις ὀρμεῖν, καὶ μάλιστα ὅτε περὶ ἀναστάσεως καὶ ἀνδραποδισμοῦ καὶ πορθήσεως ἰδιός τε καὶ κοινὸς ἐπικρέμαται κίνδυνος, δυναμένους συνδιαφέρεσθαι τὰ τοῦ πολέμου καὶ μὴθ' ὑπὸ νόσου μὴθ' ὑπὸ γήρωσ μὴθ' ὑπ' ἄλλης κακοπραγίας μηδεμιᾶς κωλυομένους. ἀρπάσαντας γὰρ δεῖ τὰ ὄπλα ἐν ταῖς πρώταις φάλαγξι τούτους καὶ ὑπερέχειν τῶν συμμάχων τὰς ἀσπίδας ἐκθύμως καὶ φιλοκινδύνως μαχομένους. **152.** ἔπειτ' οὐ προδοσίας μόνον, ἀλλὰ καὶ πολλῆς ἀναλησίας ἐξενηνοχότες ἂν εἶεν δείγματα, εἰ οἱ μὲν ἄλλοι προπολεμήσουσιν, αὐτοὶ δὲ πρὸς τοῖς οἰκείοις πράγμασιν ἔσονται, καὶ οἱ μὲν τοὺς ὑπὲρ τῆς ἐκείνων σωτηρίας ἀγῶνας ἀναρρίπτειν θελήσουσιν, οἱ δὲ οὐδὲ τοὺς ὑπὲρ ἑαυτῶν ἀναδέξονται, καὶ οἱ μὲν ἀσιτίας καὶ χαμευνίας καὶ τὰς ἄλλας σώματός τε καὶ ψυχῆς κακώσεις ἄσμενοι διὰ τὸν τοῦ νικῆσαι πόθον καρτερήσουσιν, οἱ δὲ κονιάματα καὶ λήρους, κόσμον ἄψυχον, οἰκίαις περιτιθέντες ἢ τὴν κατ' ἀγροὺς ὀπώραν δρεπόμενοι καὶ τὰ πιλῆνι' ἄγοντες ἢ ταῖς ὁμολογηθείσαις ἐκπαλαὶ παρθένοις νῦν πρῶτον εἰς ὀμιλίαν ἐρχόμενοι καὶ συνευναζόμενοι ὡς ἐν ἐπιτηδειοτάτῳ τοῦ γαμεῖν καιρῷ διατελοῦσι; **153.** καλὸν γε τοίχων ἐπιμελεῖσθαι, προσόδους ἐκλέγειν, ἐστιᾶσθαι, μεθύειν, θαλαμεύεσθαι, νυμφοστολεῖσθαι τὰς γεγηρακυίας καὶ σαπράς, τὸ λεγόμενον, ἀλλ' εἰρήνης ἔργα, ἐν δ' ἔτι ἡβῶντός τε καὶ ἀνθοῦντος ἀκμῆ πολέμου πάντα δρᾶν. **154.** ἡ τούτων οὐχ ὁ πατήρ, οὐκ ἀδελφός, οὐ τῶν ἀφ' αἵματος οὐδεὶς, οὐ γένους ἐστράτευται, ἀλλὰ πανοίκιος αὐτοῖς ἐμπεφώλευκεν ἢ ἡ δειλία; ἀλλὰ πάντως εἰσὶ μυρίοι τῶν συγγενῶν ἀγωνιζόμενοι. τούτων οὖν τὸν ὑπὲρ τῆς ψυχῆς κίνδυνον αἰρομένων οἱ χλιδῶντες καὶ ἀβροδιαίτως ζῶντες τίνας οὐκ ἂν ἀτιθάσους θῆρας δι' ὑπερβολὴν ὠμότητος παραδράμοιεν; **155.** ἀλλὰ χαλεπὸν τὸ ἐτέρους ἀπονητὶ τῶν ἡμετέρων ἀπολαῦσαι πόνων. καὶ πότερον χαλεπώτερον ἐχθροὺς ἔτι ζώντων ἢ φίλους καὶ συγγενεῖς τετελευτηκότων ἐπὶ τὸν κλῆρον ἐλθεῖν; ἢ καὶ τὸ συγκρίνειν τὰ οὕτως μακρὰν ἀφεστῶτα εὐηθες; **156.** καὶ μὴν εὐλογον μὴ μόνον ὅσα τοῖς ἀστρατεύτοις πρόσσεστιν, ἀλλὰ καὶ αὐτοὺς ἐκείνους ἐχθρῶν κεκρατηκότων γενέσθαι κτήματα· τοῖς δὲ γε ἀποθνήσκουσιν ὑπὲρ τῆς κοινῆς σωτηρίας, καὶ εἰ μηδενὸς ἀπώναντο πρότερον τῶν κατὰ τὴν οὐσίαν, ἡδίστη τελευτὴ γίνεται λογιζομένοις ὅτι πρὸς οὐς ἠῤῥξαντο διαδόχους τὴν οὐσίαν ἐλθεῖν ἔρχεται. **157.** τὸ μὲν οὖν τοῦ νόμου ῥητὸν τοσαύτας καὶ ἔτι πλείους ἐπισκέψεις ἴσως ἔχει. ὡς δὲ μηδεὶς εὐρεσιλογῶν θρασύνηται τῶν κακοτεχνούντων, ἀλληγοροῦντες φήσομεν ὅτι πρῶτον μὲν οὐ μόνον οἶεται δεῖν ὁ νόμος περὶ τὴν τῶν ἀγαθῶν πονεῖσθαι τινα κτήσιν, ἀλλὰ καὶ περὶ τὴν τῶν κτηθέντων ἀπόλαυσιν, καὶ τό γε εὐδαιμονεῖν ἀρετῆς χρήσει τελείας περιγενέσθαι νομίζει σῶφον καὶ παντελῆ περιποιούσης βίον· ἔπειθ' ὅτι οὐ περὶ οἰκίας ἢ ἀμπελῶνος ἢ τῆς καθ' ὁμολογίας ἐγγυηθείσης γυναικὸς ἐστὶν ὁ λόγος αὐτῷ, ὅπως τὴν μὲν ὡς μνηστῆρ ἀγάγηται, τοῦ δ' ἀμπελῶνος τὸν καρπὸν ὁ φυτουργὸς ἀποδρεψάμενος καὶ ἀποθλίψας, εἰτ' ἐμπῶν μεθύσματος ἀκράτου γανωθῆ, τὴν δ' οἰκίαν ὁ ἀναδειμάμενος οἰκήσῃ, ἀλλὰ περὶ τῶν κατὰ ψυχὴν δυνάμεων, δι' ὧν συμβέβηκεν ἀρχὰς τε λαμβάνειν καὶ προκοπὰς καὶ τελειότητας ἐν πράξεσιν

ἐπαινεταῖς· **158.** αἱ μὲν τοίνυν ἀρχαὶ περὶ μνηστήρα φιλοῦσι γίνεσθαι – καθάπερ γὰρ ὁ μνώμενος γυναικα μέλλων ἐπὶ ἀνὴρ οὐ γεγωνῶς ἤδη, τὸν αὐτὸν τρόπον ὁ εὐφυῆς εὐγενῆ μὲν καὶ καθαρὰν ἄξεσθαι παρθένον, παιδεῖαν, ἐλπίζει, μνάται δ' αὐτίκα, – αἱ δὲ προκοπαὶ περὶ γεωργόν – ὡς γὰρ ἐπιμελὲς τῷ φυτουργῶ τὰ δένδρα αὖξεσθαι, καὶ τῷ φιλομαθεῖ τὰ φρονήσεως θεωρήματα ποιῆσαι μηκίστην λαβεῖν ἐπίδοσιν, – αἱ δὲ τελειότητες περὶ δημιουργίαν οἰκίας τελειουμένης μὲν, οὐπω δὲ πῆξιν λαβούσης. **159.** ἀρμόττει δὴ πᾶσι τούτοις, ἀρχομένοις, προκόπτουσι, τετελειωμένοις, βιοῦν ἀφιλονεικῶς καὶ μὴ τῷ τῶν σοφιστῶν ἐπαποδύεσθαι πολέμῳ δύσεριν ταραχὴν ἐπὶ νοθείᾳ τάληθους ἀεὶ μελετώντων· ἐπειδὴ τάληθές εἰρήνη φίλον, ἢ ἡ δυσμενὴς αὐτοῖς. **160.** εἰ γὰρ εἰς τοῦτον ἀφίξονται τὸν ἀγῶνα πρὸς ἐμπειροπολέμους ἰδιῶται, παντελῶς ἀλώσονται· ὁ μὲν ἀρχόμενος, <ὅτι> ἀπειρος, ὁ δὲ προκόπτων, ὅτι ἀτελής, ὁ δὲ τέλειος, ὅτι οὐπω ἀτριβὸς ἀρετῆς· δεῖ δ' ὥσπερ τὰ κονιάματα στηριχθῆναι βεβαίως καὶ λαβεῖν πῆξιν, οὕτως τὰς τῶν τελειωθέντων ψυχὰς κραταιωθείσας παγιώτερον ἰδρυθῆναι μελέτη συνεχεῖ καὶ γυμνάσμασιν ἐπαλλήλοις. **161.** οἱ δὲ μὴ τούτων τυγχάνοντες παρὰ τοῖς φιλοσόφοις διαλεληθότες εἶναι λέγονται σοφοί· τοὺς γὰρ ἄχρι σοφίας ἄκρας ἐληλακότας καὶ τῶν ὄρων αὐτῆς ἄρτι πρῶτον ἀφαιμένους ἀμήχανον εἰδέναι φασὶ τὴν ἑαυτῶν τελείωσιν· μὴ γὰρ κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον ἄμφω συνίστασθαι, τὴν τε πρὸς τὸ πέρας ἀφίξιν καὶ τὴν τῆς ἀφίξεως κατάληψιν, ἀλλ' εἶναι μεθόριον ἄγνοιαν, οὐ τὴν μακρὰν ἀπεληλαμένην ἐπιστήμης, ἀλλὰ τὴν ἐγγὺς καὶ ἀγχιθυρον αὐτῆ. **162.** τοῦ μὲν οὖν καταλαμβάνοντος καὶ συνιέντος καὶ τὰς ἑαυτοῦ δυνάμεις ἐπισταμένου ἄκρας γένοιτ' ἂν ἔργον πολεμῆσαι τῷ φιλέριδι καὶ σοφιστικῷ στίφει· νικήσειν γὰρ τὸν τοιοῦτον ἐλπὶς. ὧ δὲ ἔτι τὸ ἀγνοίας ἐπιπροσθεῖ σκότος, μήπω τοῦ τῆς ἐπιστήμης ἀναλάμψαι φέγγους ἰσχυρότος, ἀσφαλὲς οἶκοι καταμεῖναι, τουτέστιν εἰς τὴν περὶ ὧν ἄκρας οὐ κατείληφε μὴ παρελθεῖν ἄμιλλαν, ἀλλ' ἡρεμῆσαι τε καὶ ἡσυχάσαι. **163.** ὁ δ' ὑπ' αὐθαδεῖας ἐξενεχθεὶς, τὰ παλαιήματα τῶν ἀντιπάλων οὐκ εἰδώς, πρὶν δοῦσαι, παθεῖν φθίσηται καὶ τὸν ἐπιστήμης θάνατον ἐνδέξεται, ὅς ἐστιν ἀργαλεώτερος τοῦ ψυχῆν καὶ σῶμα διακρίνοντος. **164.** ὀφείλει δὲ τοῦτο συμβαίνειν τοῖς πρὸς τῶν σοφισμάτων ἀπατωμένοις· ὅταν γὰρ τὰς λύσεις αὐτῶν εὐρεῖν μὴ δυνηθῶσιν, ὡς ἀληθῆσι τοῖς κατεψευσμένοις πεπιστευκότες ἀποθνήσκουσι βίον τῆς ἐπιστήμης ταῦτον πεπονθότες τοῖς ὑπὸ κολάκων φενακίζομένοις· καὶ γὰρ τούτων ἢ τῆς ψυχῆς ὑγιαίνουσα καὶ ἀληθῆς ὑπὸ τῆς φύσει νοσερᾶς ἐξωθεῖται καὶ ἀνατρέπεται φιλίας. **165.** συμβουλευτέον οὖν εἰς τοὺς τοιοῦτους ἀγῶνας μὴ παρέρχεσθαι τοῖς τε ἀρχομένοις τοῦ μανθάνειν – ἀνεπιστήμονες γὰρ – καὶ τοῖς προκόπτουσι, διότι οὐ τέλειοι, καὶ τοῖς πρῶτον τελειωθείσι, διότι λέληθεν αὐτοὺς ἄχρι πῆ τελειότης. **166.** τῶν δὲ ἀπειθησάντων ἄλλος, φησὶν, ἄνθρωπος τὴν μὲν οἰκίαν οἰκήσει, τὸν δ' ἀμπελῶνα κτήσει, τὴν δὲ γυναῖκα ἄξεται· τὸ δ' ἐστὶν ἴσον τῷ αἰ λεχθεῖσαι δυνάμεις σπουδῆς, βελτιώσεως, τελειώσεως ἢ ἐπιλείψουσι μὲν οὐδέποτε, ἄλλοτε δὲ ἄλλοις ἐνομιλήσουσιν ἀνθρώποις ἐπιφοιτῶσαι καὶ τὰς ψυχὰς οὐ τὰς αὐτὰς *** ἀμείβουσαι, σφραγίσιν ὁμοιούμεναι. **167.** καὶ γὰρ αὐταὶ τὸν κηρὸν ἐπειδὴν τυπώσωσι, παθοῦσαι μὴδὲν ἀπ' αὐτῶν εἶδος ἐγχαράξασαι μένουσιν ἐν ὁμοίῳ· κὰν ὁ τυπωθεὶς συγχυθῆ κηρὸς καὶ ἀφανισθῆ, πάλιν ἕτερος ὑποβληθήσεται. ὥστε, ὦ γενναῖοι, μὴ νομίσητε φθειρομένοις συμφθειρεσθαι τὰς δυνάμεις ὑμῖν· ἀθάνατοι γὰρ οὐσαί μυρίους ἄλλους πρὸ ὑμῶν ἀσπάζονται τῆς ἀπ' αὐτῶν εὐκλείας, οὐς ἂν αἰσθωνται μὴ ὥσπερ ὑμᾶς διὰ τὸ ῥιψοκίνδυνον ἀποδεδρακότας τὴν ὁμιλίαν αὐτῶν, ἀλλὰ προσιόντας καὶ θεραπευτικῶς ἀσφαλείας ἔχοντας. **168.** εἰ δὲ τις ἀρετῆς φίλος, εὐχέσθω τὰ καλὰ πάντα ἐμφυτευθῆναι τε αὐτῷ καὶ ἐπὶ τῆς ἑαυτοῦ ψυχῆς φανῆναι καθάπερ ἐν ἀνδριάντι καὶ γραφῇ τελεία τὰς εἰς εὐμορφίαν συμμετρίας, λογιζόμενος ὅτι εἰσὶν ἔφεδροι μυρίοι, οἷς ἢ φύσις ἀντ' αὐτοῦ δωρήσεται ταῦτα πάντα, εὐμαθείας, προκοπᾶς, τελειότητος. ἄμεινον δὲ πρὸ ἐκείνων αὐτὸν ἐκλάμψαι ταμιευόμενον τὰς ὑπὸ τοῦ θεοῦ δοθείσας ἀσφαλῶς χάριτας καὶ μὴ προενεγκόντα πόρθησιν ἐχθροῖς ἀφειδοῦσιν ἐτοιμοτάτην λείαν παρασχεῖν. **169.** οὐκοῦν βραχὺ ὄφελος ἀρχῆς, ἣν τέλος αἴσιον οὐκ ἐσφράγισται. πολλάκις μέντοι καὶ τελειωθέντες τινὲς ἀτελεῖς ἐνομίσθησαν τῷ παρὰ τὴν ἰδίαν προθυμίαν, ἀλλὰ μὴ κατ' ἐπιφροσύνην θεοῦ βελτιωθῆναι δόξαι, καὶ διὰ τοῦτο μέντοι <τὸ> δόξαι μετεωρισθέντες καὶ ἐξαρθέντες ἐπὶ μήκιστον ἀφ' ὑψηλοτέρων χωρίων εἰς ἔσχατον κατενεχθέντες βυθὸν ἠφανίσθησαν. **170.** «ἐὰν» γὰρ φησὶν «οἰκοδομήσης οἰκίαν καινὴν, καὶ ποιήσεις στεφάνην τῷ δώματί σου, καὶ οὐ ποιήσεις φόνον ἐν τῇ οἰκίᾳ σου, ἐὰν πέσῃ ὁ πεσὼν ἀπ' αὐτοῦ» (Deut. 22, 8). **171.** πτωμάτων γὰρ ἀργαλεώτατον θεοῦ τιμῆς ἀποπεσεῖν ὀλισθόντα, στεφανώσαντα πρὸ ἐκείνου ἑαυτὸν καὶ φόνον ἐμφύλιον ἐργασάμενον· κτείνει γὰρ τὴν ἑαυτοῦ ψυχὴν ὁ μὴ τὸ ὄν τιμῶν, ὡς ἀνόνητον αὐτῷ γενέσθαι παιδεῖας τὸ οἰκοδόμημα. παιδεῖα δὲ φύσιν ἔλαχε τὴν ἀγήρω, διόπερ καινὴν εἶπε τὴν οἰκίαν αὐτῆς· τὰ μὲν γὰρ ἄλλα χρόνῳ φθειρεται, ἢ δ' ἐφ' ὅσον πρόεισιν, ἐπὶ μήκιστον ἢ βᾶ καὶ ἐπακμάζει τὸ ἀειθαλὲς εἶδος φαιδρυνομένη καὶ ταῖς συνεχέσιν ἐπιμελείαις καινούμενη. **172.** κὰν τοῖς ἰ

προτρεπτικοῖς μέντοι παραινεί τοὺς κτήσιν ἀγαθῶν λαχόντας πλείστην μὴ ἑαυτοὺς ἀναγράψαι τῆς κτήσεως αἰτίους, ἀλλὰ «μνησθῆναι θεοῦ τοῦ διδόντος ἰσχὺν ποιῆσαι δύναμιν» (Deut. 8, 18). **173.** τοῦτο μὲν οὖν τὸ εὐπραγίας ἦν πέρας, ἀρχαὶ δ' ἐκεῖναι ὥστε τοὺς ἐκλανθανομένους τοῦ τέλους μηδὲ τῆς τῶν κτηθέντων <ἀρχῆς> εὐ ἂν ἔτ' ἀπόνασθαι. τούτοις μὲν οὖν ἐκούσια γίνεται διὰ φιλαυτίαν τὰ σφάλματα οὐχ ὑπομένουσι τὸν φιλόδωρον καὶ τελεσφόρον θεὸν αἴτιον ἀποφῆναι τῶν ἀγαθῶν. **174.** εἰσὶ δ' οἱ πάντα κάλων εὐσεβείας ἀνασεύσαντες ἐνορμίσασθαι τοῖς λιμέσιν αὐτῆς ταχυναυτοῦντες ἐσπούδασαν, κἄπειτ' οὐ μακρὰν ἀφεστηκότων, ἀλλ' ἤδη μελλόντων προσέχειν, αἰφνίδιον ἐξ ἐναντίας καταρραγὲν πνεῦμα πλησίστιον εὐθυδρομοῦν τὸ σκάφος ἀνέωσεν, ὡς ὑποκεῖραι πολλὰ τῶν πρὸς εὐπλοίαν συνεργούντων. **175.** τούτους οὐκ ἂν τις ἔτι θαλαττεύοντας αἰτιάσαιτο· ἀκούσιος γὰρ αὐτοῖς ἐπειγομένοις γέγονεν ἡ βραδυτής. τίς οὖν ἀπεικάζεται τούτοις ἢ ὁ τὴν μεγάλην λεγομένην εὐξάμενος εὐχήν; «ἐὰν γὰρ τις» φησὶν «ἀποθάνῃ ἐπ' αὐτῷ αἰφνίδιον, παραχρῆμα μίανθησεται ἡ κεφαλὴ εὐχῆς αὐτοῦ, καὶ ξυρήσεται»· εἶτα ὀλίγα προσειπὼν ἐπιφέρει «αἱ δ' ἡμέραι αἱ πρότεραι ἄλογοι ἔσονται, ὅτι ἐμίανθη κεφαλὴ εὐχῆς αὐτοῦ» (Num. 6, 9. 12)· **176.** δι' ἀμφοτέρων τοίνυν, τοῦ τε «αἰφνίδιον» καὶ τοῦ «παραχρῆμα» εἰπεῖν, ἢ ἀκούσιος παρίσταται τῆς ψυχῆς τροπή· πρὸς μὲν <γὰρ> τὰ ἐκούσια τῶν ἀμαρτημάτων εἰς τὸ βουλευσασθαι ποῦ καὶ πότε καὶ πῶς πρακτέον χρόνου δεῖ, τὰ δὲ ἀκούσια ἐξαίφνης, ἀπερισκέπτως καί, εἰ οἷόν τε τοῦτ' εἰπεῖν, ἀχρόνως κατασκήπτει. **177.** χαλεπὸν γὰρ ὥσπερ τοὺς δρομεῖς ἀρξαμένους ὁδοῦ τῆς πρὸς εὐσεβείαν ἀπταιστώως καὶ ἀπνευστί διευθῆναι τὸν δρόμον, ἐπειδὴ μυρία ἐμποδῶν παντὶ τῷ γενομένῳ. **178.** πρότερον μὲν <οὖν>, ὁ ἓν καὶ μόνον εὐεργεσία, μηδενὸς τῶν κατὰ γνώμην ἀδικημάτων ἐφάψασθαι πᾶσάν τε τὴν ἀμήχανον τῶν ἀκουσίων πληθὺν ἰσχύσαι διώσασθαι· δεύτερον δὲ τὸ μήτε πολλοῖς τῶν ἀκουσίων μήτ' ἐπὶ μήκιστον χρόνον ἐνδιατριῦσαι. **179.** παγκάλως δὲ τὰς τῆς ἀκουσίου τροπῆς ἡμέρας εἶπεν ἀλόγους, οὐ μόνον ἐπειδὴ τὸ ἀμαρτάνειν ἄλογον, ἀλλ' ὅτι καὶ τῶν ἀκουσίων λόγον οὐκ ἔστιν ἀποδοῦναι. παρὸ καὶ πυνθανομένων πολλάκις τὰς τῶν ἰπραγμάτων αἰτίας φαμὲν μήτ' εἰδέναι μήτ' εἰπεῖν δύνασθαι· μήτε γὰρ γιγνομένων συμπαρηληφθῆναι, ἀλλὰ καὶ τὴν ἄφιξιν αὐτῶν ἀγνοῆσαι. **180.** σπάνιον οὖν εἰ τῷ δωρήσεται ὁ θεὸς ἀπ' ἀρχῆς ἄχρι τέλους σταδιεῦσαι τὸν βίον μήτ' ὀκλάσαντι μήτ' ὀλισθόντι, ἀλλ' ἑκατέραν φύσιν ἀδικημάτων, ἐκουσίων τε καὶ ἀκουσίων, ῥύμη καὶ φορᾶ τάχους ὠκυδρομωτάτου ὑπερπτήναι. **181.** ταῦτα μὲν οὖν ἀρχῆς τε πέρι καὶ τέλους εἰρηται διὰ Νῶε τὸν δίκαιον, ὃς τὰ πρῶτα καὶ στοιχειώδη τῆς γεωργικῆς κτησάμενος τέχνης ἄχρι τῶν περᾶτων αὐτῆς ἐλθεῖν ἠσθένησε· λέγεται γὰρ ὅτι «ἤρξατο γῆς εἶναι γεωργός», οὐ τῶν ὄρων τῶν ἄκρας ἐπιστήμης ἐλάβετο. τὰ δὲ περὶ τῆς φυτουργίας εἰρημένα αὐτοῦ λέγωμεν αὐθις.